

ÉRTEKEZÉSEK

A NEMZETGAZDASÁGTAN ÉS STATISZTIKA KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A NEMZETGAZD. S STATISZTIKAI ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGNAK RENDELETÉBŐL,

SZERKESZTI FÖLDES BÉLA, A BIZ. JEGYZŐJE.

II. KÖTET.

HARMADIK SZÁM.

1883.

VÁROSAINK ÉS A VÁROSI LAKOSSÁG ÉLETVISZONYAI

AZ UTOLSÓ NÉPSZÁMLÁLÁS ALAPJÁN.

IRTA

FÖLDES BÉLA.

BUDAPEST, 1883.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

A magyar tud. akadémia nemzetgazdasági és statisztikai állandó bizottságának kiadványaiból megjelent:

I.

NEMZETGAZDASÁGI ÉS STATISZTIKAI ÉVKÖNYV.

A MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA NEMZETGAZDASÁGI ÉS STATISZTIKAI ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

Dr FÖLDES BÉLA

A STATISZTIKA NYILV. RK. TANÁRA A BUDAPESTI EGYETEMEN, A MAGY. TUD. AKADEMIA NEMZETGAZDASÁGI ÉS STATISZTIKAI BIZOTTSÁGÁNAK JEGYZŐJE.

Első évfolyam. — 1883.

IV és 238 l. — Ára 1 frt 60 kr.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

A közviszonyok és gazdasági állapotok iránti gyors tájékozás korunkban — a par excellence állampolgári korban — általánosan érzett szükség. Mindenkit közvetlenül vagy közvetve érint a közviszonyok alakulása; majdnem mindenki közvetlenül vagy közvetve részt vesz a közügyek elintézésében: mint képviselő, hivatalnok, törvényhatósági vagy községi bizottsági tag, iskolaszéki tag, mint nagy vállalatok igazgatója, részvényese, igazgató-tanácsosa stb., — ezen működésében minduntalan tájékozni kell magát a közélet különböző nyilvánulásai iránt.

A nyugati művelt államok irodalmában ezen szükségnek megfelelőleg összefoglaló «*Erkönyv*» természetű munkákat találunk, melyek évről évre tájékoztatást nyújtanak a közviszonyok iránt és tanulságos visszapillantást engednek a múltra. Ilyen vállalat a *negyven év* óta francia nyelven megjelenő: «*Annuaire de l'économie politique et de la statistique*».

Ily évkönyv kiadását határozta el a m. t. akadémia nemzetgazdasági és statisztikai állandó bizottsága. Az *erkönyv* közéletünk és különösen a közgazdasági élet legfontosabb mozzanatait öleli föl, a népességet és népesedési mozgalmat, a mezőgazdaságot, állattenyésztést, bányászatot, az ipart, a bel- és külkereskedelmet, az országnak be- és kivitelét, az osztrák-magyar vámterület áruforgalmát; a hitelügyet, a pénzpiácot és tőzsdét, rasuti és hajózási forgalmat, állami, megyei és községi pénzügyet, a közoktatást, az igazságszolgáltatást, a politikai és közművelődési élet statisztikáját (országgyűlési választókat, sajtóviszonyainkat), a hadügyet, a külföldi államok viszonyainak statisztikai összehasonlítását, a bel- és külföldi gazdasági törvényhozást, a bel- és külföldi irodalmat, a főváros közgazdasági viszonyait, az akadémia nemzetgazdasági és statisztikai bizottságának működését, az ott tartott felolcásások rövid összefoglalását, az azokhoz fűződő vitákat stb.

Ezen gazdag tartalma mellett nem vélünk csalódnai, ha azt mondjuk, hogy a «Nemzetgazdasági és statisztikai évkönyv»

VÁROSAINK
ÉS
A VÁROSI LAKOSSÁG
ÉLETVISZONYAI

AZ UTOLSÓ NÉPSZÁMLÁLÁS ALAPJÁN.

IRTA

FÖLDES BÉLA.

BUDAPEST, 1883.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

Néhány hónapja már, hogy az 1881-iki népszámlálás eredményei nyilvánosságra hozattak. Hazánk e munkálattal több nagyobb államot előzött meg, mely a népszámlálási eredmények teljes közzétételével még hátra van. Föladatunk mármost ez anyagot magunkévá tenni, megismerkedni hazánk viszonyaival és a szerzett fölvilágosítások segítségével dolgozni e haza haladásán, anyagi és szellemi emelkedésén, mert ez képezi a népszámlálás célját a gyakorlati politika szempontjából. És ez a föladat nem oly könnyű. Lebocsátkozni azon számtenger mélyébe, melyet a népszámlálásról közölt két nagy és vaskos kötet elénkbe tár, és ottan valódi buvár türelmével és ügyességével keresni a gyöngyöket, igen nehéz és fárasztó munka. Nem szemrehányásképen mondjuk, hogy bizony jobb dolgunk volt 1870-ben. Akkor az országos statisztikai hivatal főnöke egy maradandó értékű munkában a népszámlálás fontosabb eredményeit teljesen földolgozva és alaposan értelmezve nyújtotta át a közönségnek, mely sietett is az annyira érdekes és vonzó módon előadott adatokkal megbarátkozni. Ez egyszer azonban ez elmaradt és így az annyi nehézségekkel küzdő magánstatisztikusoknak jutott a földolgozás és értelmezés munkája. Máris azon helyzetben vagyunk, több monographiát fölmutatni, melyek a népszámlálás egyes részeit ily földolgozás tárgyává tették és ez által ismereteinket az ország viszonyairól bővítették.

E dolgozat föladata szintén a népszámlálásnak egyik fejezetét részletesebb képben bemutatni, tudniillik a magyarországi városok statisztikáját. Nem szükséges bővebben kifejteni, mily fontossággal bírnak épen a városok minden nemzet életében, de különösen olyan nemzet életében, mely haladni és mely gyors-

san haladni akar. Hiszen mindegyikünk tudja, hogy a városok képezik a legmagasabb és legfejlettebb területi és társadalmi egységeket, hogy a városok az erők, különösen a kulturális erők nagyobb integrációját és differentiatációját képviselik, és hogy különösen a mai időben minden nép városaiban éli kulturéletét. A városok nemcsak díszét képezik az országnak, hanem ereje is az ország ereje, szelleme az ország szelleme, erkölcei az ország erkölcei és története jóformán az ország története. És mint Roscher helyesen mondja: a nép fejlődésének minden foka a városokban előbb mutatkozik, mint a vidéken, Kautz pedig a városokról nagy erudícióval írt tanulmányában (*Budapesti Szemle, 1882*): A városok egyrészt a mindenha elért általános fejlettségi polcznak tulajdonképeni képviselői, másrészt ugyan-ezen fejlettségi polcz emeltyűiként jelenkeznek.»

Ezért elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt érdemesnek tartom, ha hazánk városainak viszonyait közelebbről vizsgálván, beletekintünk azok életébe, hogy lássuk, milyen erők fölött rendelkeznek, milyen irányban érvényesülnek ez erők, miképen fejlődnek, milyen jelentőséggel bírnak? Ezekre keressük a népszámlálás által szabott kereten belül a feleletet.

Azonban vizsgálódásunk küszöbén már egy nehézséggel kell megküzdenünk. Mit értünk város alatt? Nem fogom itt azon hosszú polemiát ismételni, mely ezen fogalom kellő meghatározása körül fejlődött. Bizonyos, hogy a «város» fogalma mai nap sem tisztán közjogi, sem tisztán közigazgatási, hanem első sorban kulturális fogalom. Városi étellel bír azon község, melyben a népesség nagyobb, a műveltség magasabb, lakóinak foglalkozásai között nagyobb jelentőséggel bír az ipar és kereskedelem, a forgalom élénkebb (például tartatnak országos vásárok) és a közigazgatás tökéletesebb. A legtöbb esetben ezen körülmények egyike vétetett csak tekintetbe. Leggyakrabban történik a városi jelleg meghatározása a népszám szerint, bár épen ez igen sok kifogás alá esik. Sokszor már egy kisebb népszámmal bíró város a magas gazdasági és kulturális élet minden attributumát mutatja föl, míg ismét igen nagy népszámmal dicsekvő helységek tulajdonképen csak nagy parasztvárosok. Ezt nálunk legjobban láthatjuk, hol épen a legnagyobb népszámmal bíró

városok: Debreczen, Szabadka, Szeged, H.-M.-Vásárhely lakosságának nem jelentéktelen része igen erős vidéki jelleggel bírnak. Azonban az egyszerűség kedvéért a statisztikusok a legtöbb országban a városok alatt értik a 2000-nél nagyobb népszámmal bíró községeket. Így van ez Franciaországban, Németországban, Olaszországban stb. Angliában a census háromféle módon számítja a városok lakosságát. Az egyik fölfogás szerint megállapítja a városi jelleg a közjogi állás szerint azon községek betudásával, melyek a városok tőszomszédságában vannak. A másik fölfogás szerint városnak tekintetnek azon községek, melyek bizonyos, a törvény által megállapított közegészségügyi szervezettel bírnak; végre pedig városnak tekintetik minden község, melynek 3000-nél nagyobb lakossága van. Itt tehát tetzés szerint lehet választani. Különbözn megjegyzendő, hogy még ha el is fogadtatik a népszám szerinti megállapítása a városi jellegnek, nem helyes azt minden országban egyformán és változatlanul ugyanazon lakossági szám szerint tenni, mert egy a kulturában előrehaladt államban már a 2000 lakossal bíró községek a városi élet minden attributumával bírhatnak, míg egy másikban talán még a 10,000 lakóval bíró községek sem mutatják föl ezen attributumokat.

Az 1880-iki népszámlálás szerint a «város» fogalma a közjogi értelem szerint vétetett és így a városok között föl van tüntetve 143 község, mely közül 25 törvényhatósági joggal, 118 pedig rendezett tanácssal bír. Kétségtelen, hogy habár ezen fölfogás sem teljesen kielégítő, de mégis oly kört ír körül, mely a fogalomnak jobban felel meg, mintha minden oly község vétetett volna városnak, mely 2000 lakóval bír. A mostani körülírás is inkább bő és azért talán sokan leghelyesebbnek tartanák azt, ha a városi jelleg a 25 törvényhatósági joggal bíró városra szoríthatnák. De eltekintve attól, hogy a szigorú kritikának még itten sem szabadna megállani, mert még e 25 község között is van olyan, melyre a kulturális értelemben vett város jellege nem illik; én azért is tudok az elfogadott osztályozásba belenyugodni, mert az ekképen a többi lakosságtól elválasztott népesség mindenesetre zömét képezi a városi lakosságnak és a többi községeknek lakóitól, habár nem minden egyes esetben, de

mindenesetre egészben véve, elütő jelleget mutat föl. A következő rajzban tehát nemcsak azért fogadtam el a népszámlálás osztályozását, mert el kell fogadni, hacsak az egész munkát nem akartam volna újból földolgozni, mi a magán statisztikus erejét mindenesetre messze túlhaladja, hanem azért is, mert viszonyainknak is meglehetősen megfelelő. Azok pedig, a kik épen a törvényhatósági joggal fölruházott 25 községet, vagy talán még azokat sem egészen, fogadják el városoknak, legalább a fontosabb viszonyokra nézve könnyen kiszámíthatják az érdekebb viszonylatokat.

Átme gyünk tehát vizsgálódásainkra. Azon 143 városban, mely a népszámlálás alkalmából városnak vétetett, összesen 2.143,036 lélek lakik, vagyis a népesség 15.6 százaléka. Népünk életében tehát a városok már a lakosság száma szerint elég jelentőséggel bírnak. De e szám más viszonyról is nyújt nekünk fölvilágosítást, mely iránt a fölfogás nem egészen tiszta. Hazánkról rendesen úgy szólunk, mint oly országról, mely nincsen sűrűn lakva, és ez helyes is, ha tudnillik ez alatt azt értjük, hogy a területhez viszonyítva az ország csekély lakossággal bír. De ha magában véve — tehát eltekintve a területtől — csak a lakosság együttlétét nézzük, azaz azt, mit a statisztikai tudomány agglomeratióknak nevez, akkor arról győződünk meg, hogy Magyarországon a népességi agglomeratiók sokkal sűrűbbek mint sok más államban. Ha például azon agglomeratiókat vizsgáljuk, melyekben 2000-nél több lakos van — itt a hol összehasonlításról van szó, természetesen nem az illető községek közjogi jellege szerinti osztályozást tarthatjuk meg — akkor azt látjuk, hogy Magyarország-Erdélyben lakik ilyen községekben 45.2% (lásd függelék a.), ellenben

Ausztriában (1880)	29.1%
Németországban (1880)	41.3 «
Poroszországban (1881)	42.6 «
Franciaországban (1872)	31.1 «

Angliában a 3000-en felüli városok népessége pedig az egész ország népességének 66.6%-át teszi. A népesség sűrű együttlakását nálunk mutatja azon körülmény is, hogy egy községre 1069, Ausztriában 801 lakos jut.

A lakosságnak sűrűbb együttlakását kétségekívül különösen két okra kell visszavezetni; egyfelől politikai okokra, különösen az ország helyzetére a török foglaltság ideje alatt és utánra, másfelől a gazdasági viszonyokra, a mennyiben a nagy latifundialis birtokok és a jobbágyi rendszer következtében a lakosság egyes helységekre összeszorított. Mutatja ezt a helységek csekély száma is. Míg péld. nálunk összesen még puszták, majorok stb. hozzászámításával csak 19225 lakhely számított, addig van Ausztriában, a hol ugyanis sok vidéken több helységet alkot csak egy községet, 55341 helység.

Városaink a lakosság számára nézve elég jelentékeny különbségeket mutatnak, a mennyiben egyfelől olyanok szerepelnek köztök, melyek igen csekély lakossággal bírnak, így Szepes-Szombat valóságos miniatúr-várost képez, a mennyiben összes lakossága 823, azaz a királyuteza lakosságának tizedrészével sem bír, másfelől áll gyorsan fejlődő fővárosunk, mely az európai nagyvárosok között 13-ik helyen áll, igaz, még mindig nem azon helyen, melyet hazánk az európai államok között népessége és területe szerint elfoglal. Ha városainkat nagyságuk szerint osztályozzuk, azt találjuk, hogy

10000-nél kisebb lakossággal bír	---	---	81 város
10000—20000-ig terjedő lakossággal	---	31	"
20—30000-ig "	"	---	20 "
30—40000-ig "	"	---	4 "
40—50000-ig "	"	---	2 "
50000—100,000-ig "	"	---	4 "
100,000-en felül	"	---	1 "
			143

Ha a városok területi eloszlását vizsgáljuk, szintén érdekes eredményekhez jutunk. A 143 város közül van

a Duna bal partján	---	---	---	22
a Duna jobb partján	---	---	---	13
a Duna-Tisza közben	---	---	---	27
a Tisza jobb partján	---	---	---	26
a Tisza bal partján	---	---	---	16
a Tisza-Maros szögben	---	---	---	9
Erdélyben	---	---	---	39

A városok száma tehát korántsem áll egyenlő arányban a terület nagyságával. Legtöbb a város Erdélyben és a Duna-Tisza-közben, legkevesebb a Duna jobb partján és a Tisza-Maros-szögben. Megyék szerint tekintve legtöbb a város

Szepes m.	13
Jász-N.-Kun-Szolnok m.	9
Pest-Pilis-Solt m.	8
Pozsony m.	6
Hajdu m.	6

Egyetlenegy város sincs a következő megyékben, az Abauj-megyével egyesült Tornamegyétől eltekintve: Liptó, Turócz, Zemplén, Moson, Ugocsa, Tolna és Fogaras megyében.

Ha a városi lakosság eloszlását vizsgáljuk, a következő eredményekhez jutunk : A városi lakosság :

a Duna bal partján	173,623
a Duna jobb partján	189,192
a Duna-Tisza közben	978,694
a Tisza jobb partján	157,240
a Tisza bal partján	253,687
a Tisza-Maros közben	177,703
Erdélyben	212,897

vagyis

a Duna bal partján a lakosságnak	9·8 ⁰ / ₀ -át
a Duna jobb partján	7·3 „
a Duna-Tisza közben	41·8 „
a Tisza jobb partján	10·9 „
a Tisza bal partján	13·9 „
a Tisza-Maros közben	10·3 „
Erdélyben	10·2 „

Legnagyobb a városi lakosság aránya tehát a Duna-Tisza-közben, mi főleg a főváros magas lakossági számának tulajdoni-tandó és a Tisza bal partján, legkisebb a Duna jobb partján.

Az egyes megyék városi lakosságának száma pedig a következő :

Abauj-Torna	26097	Mármaros	10852
Alsó-Fehér	19252	M.-Torda	18535
Arad	35556	N.-Küküllő	15277
Bács	147826	Nógrád	5027
Baranya	28702	Nyitra	24359
Bars	19231	Pest-Pilis	509458
Békés	18046	Pozsony	73333
Bereg	16574	Sáros	17848
B.-Naszód	8063	Somogy	9571
Bihar	31324	Sopron	27470
Borsod	24319	Szabolcs	24102
Brassó	29584	Szatmár	46621
Csanád	30063	Szeben	25690
Csik	1597	Szepes	41229
Csongrád	153353	Szilágy	10150
Esztergom	8932	Szolnok-Doboka	14267
Fehér	25612	Krassó	4764
Gömör	19800	Temes	70664
Győr	20981	Torda-Aranyos	11043
Hajdu	112592	Torontál	36656
Háromszék	13484	Trencsén	4402
Heves	36730	Udvarhely	5003
Hont	21895	Ung	11373
Hunyad	13497	Vas	18121
Jász-Nagykun-Szolnok	131327	Veszprém	27229
Kis-Küküllő	2500	Zala	18398
Kolozs	35105	Zólyom	16444
Komárom	13108		

Vizsgáljuk már most azt, vajjon mily arányban szaporodott a városi lakosság az utolsó népszámlálás óta, azaz azon korszakban, midőn előbb a nagy közgazdasági lendület, mely az alkotmány visszaállítása után nálunk bekövetkezett, közlekedési és hitelrendszerünk tökélyesítése stb., a sokáig szunnyadozó erőket új tevékenységre ébresztette, később azonban a bekövetkezett pusztító válság, és még inkább rossz termékek az ország gazdasági haladását, jólétének megerősödését akadályozta. Elismert tapasztalat, hogy a városok népessége időnkben gyorsabban szaporodik, mint a vidéké. «Oly népeknél — mondja ROSCHER — melyek általában nőnek, a városi lakosok száma rendszeren gyorsabban szaporodik, mint a vidéki lakosoké, igaz inkább a vidékről való bevándorlás, mint a születéseknek több-

lete által szemben a halálesetekkel». Mennyiben felelnek meg a tények hazánkban ezen másutt tett észleletnek ?

Hazánk népessége az utolsó tizenegy év alatt, mely időszak ugyanis a két utolsó népszámlálást elváltasztja, igen csekély szaporodást mutatott föl, csekély szaporodást, akár ha azt más államok szaporodásával összehasonlítjuk, akár ha avval hasonlítjuk össze, melyet hazánkban az 1857—70-diki időszakban tapasztaltunk. Magyarország-Erdélynek népessége az összes 11 év alatt csak 167,377 lélekkel, vagyis 1·2²⁰/_o-al szaporodott ; oly szaporodás ez, melyet szerencsésebb államok nem tizenegy év, hanem egy év alatt mutatnak föl és a melyet gyér népességünk mellett nekünk is kellene elérnünk. Ha már most evvel szemben nézzük a városi lakosság számát, azt találjuk, hogy a 143 városnak lakossága az említett korszak alatt 202,335-el, vagyis 10·4⁰/_o-al szaporodott. A városi lakosság tehát sokkal nagyobb mérvben szaporodott, mint az egész ország lakossága. Egyúttal látjuk e számokból, hogy a városok ezen szaporodása nélkül, mely ugyanis nagyobb, mint az egész országé, hazánk lakossága nemcsak hogy épenséggel semmi szaporodást nem mutatna fel, hanem még kevesebb népességgel bírna, mint tizenegy évvel ezelőtt. Hogy a városoknak ezen nagyobb szaporodása leginkább a vidéki népesség beszívására vezetendő vissza, ezt azon körülmény alapján van jogunk föltenni, hogy városaink nem igen mutatnak jobb populationistikus viszonyokat, mint a vidék, sőt nem egy ilyen városban a halálozás még nagyobb mérveket ölt, mint a vidéken. A városok tehát magukhoz vonják a vidéki népességet, azt tényleg felszívják, egy processus, mely elég komoly oldalt nyújt, ha szem előtt tartjuk, hogy vidéki népességünk elég fölösleget emberekben nem produkál és így tényleg depopulizálódik. A városi lakosság szaporodása nagyobbára a vidék költségén történik. A mint a fentebbi idézetből láttuk, más államokban is előfordul ez, de ott a vidéki népesség szaporodása rendszeren oly nagy, hogy veszély nélkül engedheti át lakosságának egy részét a városnak. Milyen kedvezőtlen viszonyoknak kellene bekövetkezniök, ha e folyamat tovább tartana ; a vidék mindig egy-egy részét a lakosságnak átengedné a városnak, ezen újkori Molochnak, a nélkül, hogy a

támadó hézagok betöltetnek. Közgazdasági és társadalmi tekintetben komoly megfontolást érdemlő tünemény ez, különösen emberben és munkában oly szegény országban, mint a mienk.

Statisztikai adataink azt mutatják, hogy a városok annál gyorsabban szaporodnak, mentől nagyobbak. Láttuk, hogy az összes városok szaporodása 10·2⁰/₀-ot tesz. Ha pedig csak a 25 sz. kir. várost, illetőleg törvényhatósági várost vennők, akkor a szaporodás még nagyobb mérvéről nyerünk tudomást; mert eme városokban a népesség 15·13⁰/₀-al szaporodott. És mindezeket ismét túlszárnyalja a főváros, mely 1870 óta 32·11⁰/₀-al szaporodott: a városok által elért összes szaporodásnak 4·3⁰/₀-a esik az egy fővárosra.

Mindamellettt vannak oly városaink is, melyeknek népessége csökkenést mutat; ilyenek Abrudbánya, Bereczk, Eperjes, Bártfa, Göllnicbánya, Gyulafehérvár, Szilágy-Somlyó, Breznóbánya, Nagybánya, Besztercebánya * stb., többnyire kisebb városok, melyek részint gazdasági, részint közigazgatási alakulások következtében hanyatlást mutatnak.

Nem bocsátkozhatunk itt annak vizsgálatába, mik képezik e hanyatlás okait, csak utalni akarunk arra, hogy ezen itt említett tíz város között hat még jelenleg is nélkülozi a vasúti összeköttetést. Ezen körülmény kétségkívül némi magyarázatul szolgálhat, mert mai nap fejlődést és haladást olyan helyen, mely még vasúttal sem bír, tehát a forgalom, az anyagi és szellemi érintkezés periferiáján kívül fekszik, alig lehet képzelní (lásd függelék b.).

Ezek után áttérhetünk azon kérdésre: Milyenek a városi lakosság életviszonyai?

Ha már most városaink életviszonyaival megismerkedni kívánunk, mindenekelőtt azon fontos mozzanattal kell foglalkoznunk, melyből a két *nem* arányát felismerjük. Ismeretes azon tény, hogy különösen a mívelt államokban a nők szám szerinti túlsúlya daczára azon körülménynek jelentkezik, hogy

* Jekelfalussy: *A szent István korona országainak népessége* című kis füzetében kimutatott szaporodás bizonyára sajtóhiba. Besztercebánya lakossága 1870-ben 11,780-at 1880-ban 7159-et tett.

a születéseknél ellenkezőleg a finem lép fel erősebb számarányban. Hazánk e tekintetben meglehetősen eltérő képet mutat, mert a polgári népelességnél 1870-ben a két nem még jóformán egyensúlyban volt, de 1880-ban a nők túlsúlya a férfiak fölött 103·9-nek (azaz 100 férfira 103·9 nő) felel meg. Ezen arány jelentékeny eltéréseket mutat az ország egyes részein; Erdélyben a két nem jóformán egyensúlyban van, ellenben az éjszaki megyékben, így Turócz, Trencsénben stb. 110-en felül is emelkedik. A mi mármost a városokat illeti, itt is a nők túlsúlya igen jelentékeny. Az 1880-diki népszámlálás szerint a 143 városban volt 1.036,384 férfi, 1.106,652 nő; e szerint 100 férfira 106·7 nő jut. A fővárosban, hol az 1870-diki népszámlálás szerint a nők kisebbségben voltak, most az arányszám 107·2-vel állapítottatott meg. Semmi kétség tehát, hogy a városokban a nők aránya sokkal nagyobb mint az országban, egy tény, mely a városok társadalmi életében elég erősen tükröződik vissza. E jelenséget bizonyára aligha kell titokszerű élettani törvényekben keresni, hanem leginkább azon tényben, hogy a városokban levő idegen népelességnek egy főrészt a városokban alkalmazást kereső nőcselédek képezik. Ezt azon tény mutatja, hogy míg a női házi cselédek száma a városokban 124,199 vagyis a lakosság 5·8%-a, addig a férfi cselédek száma 18,643 vagyis a lakosság 0·8%-a. A nők magasabb arányára befolyással van azon körülmény is, hogy az aggkorban erősebben vannak képviselve.

A *korriszonyok*: a városokban következőképen alakúlnak. Ezer lakóból esik

	városok	ország
0—15-ig terjedő korosztályra	344·1	372·62
16—20-ig " "	103—	93·26
21—25-ig " "	90—	} 481·48
25—30-ig " "	88·5	
30—40-ig " "	139·8	
40—50-ig " "	104·1	
50—60-ig " "	70·2	
60-on felül " "	57·8	51·38
ismeretlen " "	2·5	1·26

Ha külön az egyes nemek szerint vizsgáljuk a korviszonyokat, a következő eredményeket találjuk. Ezer lakóból esik:

			ország			
			férfi	nő	férfi	nő
0—15-ig terjedő korosztályra	---	353·5	335·2	377·02	368·39	
15—20-ig	"	90·1	115·—	84·83	101·42	
21—25-ig	"	86·2	93·5	} 484·27	} 478·77	
26—30-ig	"	91·1	87·2			
31—40-ig	"	144·2	135·8			
41—50-ig	"	107·2	101·2			
51—60-ig	"	70·—	70·3			
60-on felül	"	56·5	58·8	52·91	50·19	
ismeretlen	"	---	1·2	3·—		

Ezen számokból látjuk, hogy a városi népességből a 20 évig terjedő korosztályban 447·1 áll ezer egyénből, a 20—60-ig terjedő és produktívnak nevezhető korban 492·6, a 60-on felüli korban 57·8. Minthogy a 60-on felül álló egyének sem tekinthetők mind improduktíveknek, mindenesetre a produktív és improduktív egyének aránya a városokban kedvezőbben alakul, mint a vidéken, mert az egész országban a produktív korosztályra csak 481·48 esik. A városi és vidéki viszonyok vizsgálatánál azonkívül még azt is észleljük, hogy az első korosztály (0—15 év) a városokban kisebb arányban van képviselve, ellenben az összes reá következő korosztályok erősebb arányban. Ebből az következnek, hogy az életprocessus a városokban természetesebben foly le, mint a vidéken; a városi lakosokból nagyobb rész jut fel a produktív korba, melyben erejét saját és a társadalom érdekében érvényesítheti, és több is jut fel az aggkorba, mi alkalmat nyújt egyfelől munkájának eredményét élvezni, másfelől azon jótékony hatást gyakorolni az újabb nemzedékre, melyre az aggkor tapasztalatainál és higgadtságánál fogva hivatva van. Tudván azonban azt, hogy a népesedési viszonyok városainkban, a mennyiben azok külön vizsgálatok tárgyát képezték, nem alakúlnak kedvezőbben, mint a vidéken, a magasabb korosztályok kedvezőbb aránya leginkább azon körülménynek tulajdonítandó, hogy a városokba bevándorlók vagy ott tartózkodók nagyobb része — hihetőleg a munkakereset és részben a magasabb tanintézetek kedvéért — már épen magasabb korosztályokban állanak. A társadalmi test tehát ekképen helyesebb korarányokat mutat föl, mi egészségének és

általában jólétének egyik főfeltétele. Igen jól látjuk ezt akkor is, ha kiszámítjuk, hogy a fentebbi korosztályok — melyek különböző számú évekből állanak — mindegyikére hány egyén esik? A jelzett különbségek akkor szembetűnőleg mutatkoznak: ugyanis esik

	az egész országban	a városokban
a 0—15 évig terjedő korosztályra... ---	24·8 egyén	22·9 egyén
a 16—20 " " " " ---	18·4 " "	20·6 " "
a 20—60 " " " " --- ---	12·— " "	12·3 " "
60 éven felül " " " * ---	1·— " "	1·4 " "

A fővárosban még ennél is föltűnőbb eltéréseket találunk az ország viszonyaitól. Az első korosztály (0—15) még csekélyebb arányban van képviselve, 268·6⁰/₀₀ (ország 372·62), azaz minden ezer lakóból több mint 100-zal kevesebb áll a fővárosi lakosok közül e korosztályban. A reá következő korosztályban (16—20) már a főváros aránya erősebb, tudniillik 96 (ország 93·26); a főváros attractiója tehát már itten mutatkozik; legnagyobb azonban az a produktív korosztályban: a fővárosban a 20—60-dik életkorban áll 569·9⁰/₀₀, az országban 481·48, azaz 88·4-el több van minden ezer lakó után a fővárosban olyan, ki productív korban áll, a miben mindenesetre a főváros nagyobb gazdasági tevékenységének egyik lényeges tényezőjét ismerjük föl. Hatvan éven fölül végre van a fővárosban 57 (ország 51·38).

Ha a korosztályokat külön a két nem szerint vizsgáljuk, egészen véve városban és vidéken majdnem ugyanazon irányt konstatálhatjuk. Vidéken és városban az első (0—15) korosztályban a férfiak száma nagyobb a nőknél; már a második (15—20) korosztályban a nők túlsúlyban vannak városban és vidéken, és míg más államokban ezentúl következetesen megmarad a nők túlsúlya, nálunk a produktív (20—60) korosztályban a férfiak száma ismét úgy a városokban mint a vidéken nagyobb. Csak az aggkorban találunk eltérést város és vidék között; míg ugyanis a városokban a 60-on felüli népesség között a nők vannak erősebben képviselve, addig a vidéken a férfiak. Az egyes

* A 100 éven felüliek elhagyásával.

korévekben mutatkozó eltérések közül csak azon egyre legyen még figyelmeztetve, hogy míg a vidéken ezer férfuból 484·27, ezer nőből 478·77 áll a produktív korban, addig a városokban 498·7 férfi és 488·— nő, azaz a városokban mutatkozó kedvező nagyobb aránya a produktív korosztálynak, különösen a férfiaknál érvényesül.

A vitalitásnak igen használható kifejezését még az átlagos életkorban is találjuk, sőt olyan államokban, hol a halandósági statisztika — úgy mint fájdalom nálunk — még tökéletlen és ezért az átlagos élettartam kiszámítása lehetetlen, az átlagos élettartam helyett az átlagos életkort fogadjuk el olyan adatnak, melyből a nép vitalitására következtethetni. Az átlagos élettartam megállapítása egy meglehetősen komplikált számításnak eredménye, melyet a rendelkezésre álló adatok szerint nem is lehet teljes precisióval keresztülvinni. E számítás alapján azt találjuk, hogy a városi népességnek átlagos életkora az egész ország lakosságának átlagos életkorától jelentékenyen el nem tér és mintegy 24—24·5 évnek felel meg, mely szám elég kedvezőtlennek jelezhető, ha szem előtt tartjuk, hogy Wappäus számításai szerint az európai államok lakosságának átlag kora 27½ év és a nyugoti államok még ennél is kedvezőbb viszonyokat mutatnak föl. Az angol úgynevezett «Health distrikt»-ekben az átlagos életkor 49-re emelkedik, tehát kétszerte nagyobb, mint nálunk.

A városi élet nagyobb igényei visszahatnak a családalapításra és majdnem kivétel nélkül áll azon tény, hogy a városi népesség későbbben jut a családalapításhoz, mint a vidéki. Ennek megfelelőleg találjuk is, hogy a városi népesség között a nők, illetőleg férjes egyének, kisebb arányszámmal szerepelnek. Tesz ugyanis

		a városi lakosságnál	az egész népességnél
a nőtlen és hajadonok arányszáma	--- ---	54·87	52·17
a nős és férjesek	“ --- ---	37·32	41·02
az özvegy férfiak és nők	“ --- ---	7·28	6·61
az elvált “ “ “	--- ---	0·21	0·06

E számokból világosan kiderül, mily nagy különbség van város és vidék között, tekintve a családi állapotot. A nőtlen és

hajadon egyének száma a városban nagyobb, a nős, illetőleg férjes egyéneké jóval kisebb, mint az egész országban, a városokat is odaértve; a tisztán vidéki népességnél tehát a különbség még nagyobb. Mennyi fontos következménye van ezen körülménynek a városok erkölcsi életében! Ha a nőtlen és hajadon egyének számát még külön a két nem szerint vizsgáljuk, ismét azt látjuk, hogy a nőknél még nagyobb a különbség mint a férfiaknál. A családi kötelékben élők száma jóval kisebb a városokban és az arányszám már inkább közeledik a nyugoti államok arányszámához; itt is a nők rovására a különbség nagyobb mint a férfiaknál. Nem közönyös azon körülmény sem, hogy az özvegyek és elváltak száma a városokban sokkal nagyobb, mint az egész országban: az első körülmény a kedvezőtlenebb vitalitási viszonyoknak valamint annak következménye, hogy a családalapítás a városokban aránylag előrehaladtabb korban történik; a másik körülmény a családi kötelék — fájdalom — nagyobb lazaságának tulajdonítandó.

A családalapítás összefüggése a korrallal, határozottan a mellett tanuskodik, hogy a városokban a nehezebb életfeltételeknek megfelelőleg a házasságok későbbben köttetnek. Látjuk ezt a következő adatokból: 1000 nős, illetőleg férjes egyén között áll

		férfi	nő
0—15 éves korban	--- ---	---	0·9
16—20 " "	---	1·2	44·9
21—25 " "	---	50·1	142·3
26—30 " "	---	145·4	174·6
31—40 " "	---	304·2	289·1
41—50 " "	---	240·9	193·6
51—60 " "	---	152·2	104·6
60-on felül	---	103·9	47·1
ismeretlen	---	2·1	3—

Míg tehát a 20—30-ig terjedő korosztályban a nős férjek csak 195·5⁰/00-t képviselnek, addig az egész országban a nős férjek közül e korosztályra jut 222·9; ugyszintén jut a férjezett nők közül e korosztályra városokban 316·9, ellenben az egész országban 330·6. Mind a két nemnél tehát a házasságkötés kora későbbben következik be.

Abból is láthatjuk e viszony sajátosságos alakulását, hogy a városokban a 21—25 éves korban álló férfiak közül 76·7, a nők közül 42, a 26—30 éves korban álló férfiaktól 36·2, a nők közül 21·1 nem él házasságban.

A fővárosban a városi irányzat — ha e kifejezést az itt tárgyalt jelenségre alkalmazhatni — még inkább érvényesül. Itt a nőtlenek és hajadonok száma 57·39⁰/₀-re emelkedik; a nős, illetőleg férjes egyének aránya 33·35⁰/₀, tehát majdnem épen egy harmad, holott az egész országban két ötödnél többet tesznek; az özvegyek 7·67⁰/₀-al szerepelnek, az elváltak 0·43⁰/₀-al.

Bár a lakhely sem a *nemzetiséggel*, sem a *hitfelekezettel* közvetlen összefüggést nem mutat, csak annyiban a mennyiben ezek ismét a foglalkozás választására hatnak, mégis érdekes e körülmény szerint is a városi lakosságot megvizsgálni.

A 143 város nemzetiségi tekintetben következőket mutat. Absolut többségben van

a magyar nemzetiség	---	---	73 városban
a német	"	---	23 "
a tót	"	---	23 "
a román	"	---	6 "
a szerb	"	---	1 "

A többi városokban egyetlenegy nemzetiség sem emelkedett absolut többségre. Láthatni ebből, hogy a városok összeségét tekintve, a magyar nyelv van többségben; ha pedig csak azon városokat vesszük számba, melyekben egyik vagy másik nemzetiség csakugyan többségre vergődött, akkor a magyar nemzetiségű városok épen 57·9⁰/₀-al szerepelnek. Nagyobb városaink közül a következőkben van a német nyelv majoritásban: Pozsony, Sopron, Temesvár, Versecz és Nagy-Szebenben. Brassóban egyik nemzetiség sem bír absolut majoritással: a lakosság majdnem egyenlően oszlik meg a három fő nemzetiség között: magyar, német és oláh. A német és tót nemzetiség egyenlő számban bírja a majoritást a városokban. Ha közelebbről vizsgáljuk azon városokat, melyekben a magyar nemzetiség van túlsúlyban, akkor azt látjuk, hogy

a Duna bal partján levő	22 város között magyar nemzetiségű	5
a „ jobb „ „	13 „ „ „ „	9
a Duna-Tisza között	27 „ „ „ „	23
a Tisza jobb partján	26 „ „ „ „	6
a „ bal „ „	16 „ „ „ „	16
a Tisza-Maros között	9 „ „ „ „	2
Erdélyben	30 „ „ „ „	12

Legmagyarabbak tehát a városok a Tisza bal partján. Itt egyetlen oly város nincs, melyben a magyar elem nem volna többségben; legkisebb a magyar városok száma a Duna bal partján és a Tisza jobb partján, azaz különösen a felföldön; hasonló viszonyokat találunk a Tisza-Maros között.

Azon városok pedig, melyekben a magyar elem túlsúlyban van és az abszolút többséget képviseli, a következők :

Nagy-Enyed	H.-Nánás	Kis-Kún-Félegyháza
Arad	H.-Szoboszló	Kis-Kún-Halás
Zenta	Debreczen	N.-Körös
Baja	Bereczk	Vác
Pécs	K.-Vásárhely	Budapest
Léva	S.-Sz.-Győr	Kecskemét
Békés-Gyula	Eger	Somorja
Beregszász	Gyöngyös	Kaposvár
Munkács	Árokszállás	Nyiregyháza
N.-Várad	Jászberény	Felső-Bánya
Miskolc	Kisújszállás	Nagy-Bánya
Makó	Kúnhegyes	Nagy-Károly
Csikszereda	Kún-Sz.-Márton	Szatmár-Németi
Szentes	Karczag	Szilágy-Somlyó
Szeged	Mezőtúr	Zilah
H.-M.-Vásárhely	Szolnok	Deés
Esztergom	Túrkeve	Szék
Székes-Fehérvár	Kolozsvár	Torda
N.-Szombat	Komárom	Felvincz
Rozsnyó	M.-Sziget	Sz.-Udvarhely
Győr	M.-Vásárhely	Ungvár
H.-Böszörmény	Losonc	Szombathely
H.-Dorog	Érsekújvár	Veszprém
H.-Hadház	Czegléd	Pápa
N.-Kanizsa		

Ugyanazon eredményekhez jutunk, ha csak a törvényhatósági joggal felruházott városokat vesszük tekintetbe, a mennyi-

ben a 25 város közül 14-ben a magyar nyelv abszolút többséggel bír.

Áttérve a *nemzetiségi arányszámokra*, azt találjuk, hogy van

	a városi népesség	az általános népesség között
magyar	62·30	41·70
német	17·64	12·26
tót	7·25	14·11
oláh	3·62	19·39
ruthén	0·17	2·91
horvát-szerb	4·16	4·46
egyéb	0·62	1·28
külföldi	0·87	0·20

A városi lakosság között a magyar elem húsz százalékkal nagyobb arányban, az egész ország arányához képest pedig éppen ötven százalékkal nagyobb arányban van képviselve. Városaink tehát erősen magyar jelleget viselnek magukon; a lakosság három ötödének anyanyelve a magyar, a mi jóval több az abszolút többségnél. Mindenesetre erős bizonyítéka annak, hogy a magyar a változott kulturfeltételeknek megfelelőleg a városi foglalkozások között erősen tért foglal. Ha szem előtt tartjuk, hogy ipar, kereskedelem, műveltség, szabadság mind a városokból sugárzanak ki, teljes megelégedéssel fogjuk nézni, hogy a kulturának ezen hatalmas gyújtópontjai túlnyomólag a magyar elem kezében vannak. A magyar elem mellett csak a német bir még jelentőséggel a városi lakosság között; a többi nemzetiségek csekély százalékot szolgáltatnak a városi lakossághoz.

Még jobban látjuk ezt a következő összeállításból, melyben az egyes nemzetiségek megoszlását városi és vidéki népesség szerint föltüntetjük:

	az egész országban	városokban	ebből	megyei	százalék
magyar	6.165,088	1.335,014	21·6	21·6	%
német	1.798,373	378,121	21·0	21·0	«
tót	1.790,476	155,358	8·6	8·6	«
oláh	2.323,788	77,612	3·3	3·3	«
ruthén	342,351	3,586	1·0	1·0	«
horvát-szerb	605,725	89,208	14·7	14·7	«
vend	60,948	461	0·7	0·7	«
örmény	3,523	2,189	62·1	62·1	«
czigány	75,911	5,109	6·7	6·7	«

E szerint aránylag legnagyobb a városokban lakók száma az örményeknél, kik különben nyelvre nézve mind tudnak magyarul; ezek után közvetlenül sorakozik a magyar faj, melynek 21·6⁰/₀-a lakja a városokat; a magyarhoz legközelebb áll a német; a horvát-szerbek közül is aránylag jelentékeny szám lakik városokban; a tótoknak azonban már csak 8·6⁰/₀-a, az oláhoknak 3·3⁰/₀-a, ellenben a cigányoknak 6·7⁰/₀-a.

A fővárosban a magyar elem nincs oly erősen képviselve, mint a városi lakosságunk összes számában, de itt is erősebb mint az egész országban és az abszolút többséget képez, tudniillik 55·12⁰/₀-ot. Igen erős e mellett még a német lakosság arányszáma, mely a fővárosban 33·25⁰/₀-ot tesz, holott városainkban össze véve, mint láttuk, csak 17·64⁰/₀-al szerepel. A többi hazai nemzetiségek között csak a tótra jut még 5·98⁰/₀, a többiek mind még egy százalékot sem képviselnek. Külföldi nemzetiségek ellenben 2·11⁰/₀-al szerepelnek.

Igen tanulságos annak megfigyelése, mily arányokat mutat a magyar nemzetiség a lakosság korévei szerint, a mennyiben abból a magyar elem erősbulésére lehet következtetni. És itt különösen kitűnik a városoknak nagy jelentősége. Míg ugyanis azt látjuk, hogy az egész ország lakosságát véve, a magyar elem az egyes korosztályokban majdnem egyenlő arányban van képviselve és pedig :

3— 5 évesek között	46·9	%
6—10 " "	47·7	"
11—15 " "	46·7	"
16—20 " "	46·9	"
21—30 " "	46·6	"
31—40 " "	45·8	"
41—50 " "	45·6	"
51—60 " "	45·6	"
60-on fölül	46·8	"

addig a városokban a legmagasabb és legfiatalabb korosztály között majdnem 10⁰/₀, a fővárosban majdnem 24⁰/₀-nyi különbség mutatkozik, mint ez a következő számokból látszik. Magyar anyanyelvű van :

	az összes városokban	a fővárosban
2—10 évesek között	68·3	64·2 %
10—20 „ „	66·0	63·3 „
21—30 „ „	64·7	58·6 „
31—40 „ „	61·8	51·9 „
41—50 „ „	60·4	47·6 „
51—60 „ „	59·0	42·0 „
60-on fölüliek	59·2	40·7 „

Különösen a főváros mutat tehát ez irányban jelentékeny haladást.

A városok a tekintetben is kedvezőbb képet nyújtanak a vidékkel szemben, hogy az idegen nemzetiségek között a magyar nyelv jobban van elterjedve. Így a népszámlálás azt mutatja, hogy míg általában a horvát-szerb közül csak 10·83 % tud magyarul, addig a városban lakók közül 21·9 %, míg a ruthén közül általában csak 5·70 %, addig a városban lakók közül 42·1 %, míg az oláh közül általában 5·90 %, addig a városban lakók közül 27·5 %, míg a tót közül általában 9·82 %, addig a városban lakók közül 21·2 %, végre a németek közül általában 21·2 %, a városokban 33·7 %. A mi pedig a fővárost illeti, úgy magyarul beszél anyanyelven kívül:

német	36·3 %
tót	29·3 „
oláh	75·9 „
ruthén	72·8 „
horvát-szerb	59·4 „
vend	35·3 „
örmény	100 „
czigány	100 „
egyéb	48·2 „
külföldi	31·2 „

Az idegen ajkúak közül e szerint tud magyarul is:

az egész országban	817,668	vagyis 11·5 %
az összes városokban	213,416	„ 26·4 „
a fővárosban	53,656	„ 35·4 „

E számokból világosan kiderül, mennyivel inkább törekszik az idegenajkú városi lakosság az állam nyelvét elsajátítani,

mint a vidéki lakosság. Sőt e számok azt is mutatják, hogy aránylag nagy része azon idegen ajkúaknak, kik a magyar nyelvet elsajátították, a városokban laknak. A városi lakosságtól eltekintve ugyanis az egész országban csak 9·6% idegen ajkú egyén bírja a magyar nyelvet.

Igen kedvezően különböznek a városi lakosok a vidékiektől annyiban is, hogy általában nyelvismereteik gazdagabbak. Míg például az oláhok között általában 92·17 % nem tud egyéb nyelvet, addig a városban lakó oláhok között, csak 62·72 % van, ki más nyelvet nem tudna; a tótok közt 85·52 % nem tud más nyelvet, de a városi tótok között csak 62·32 %; a németek között 61·70 %, a városokban lakók között 50·48 %; a magyarok között 81·82 %, a városokban csak 71·25 %. Érdekes, de érthető kivételt csak a külföldieknél találunk; ezek között több van a városokban, ki csak egy nyelvet tud, (az egész országban 34·24 %, ellenben a városokban 36·18 %) nyilván azért, mert a városokban az egy nyelvökkel — az idegen nyelveknek a városok műveltebb lakói közt nagyobb elterjedésénél fogva — inkább boldogulnak, mint a vidéken.

Ha azonban a magyar nyelv elterjedtségéről az idegen ajkúak között egészen tiszta képet akarunk nyerni, akkor nem elég, mint az többnyire történik, hogy épen csak azt nézzük, milyen arányban sajátítják azt el az idegen ajkúak. Egészen megbízható eredményt itt is csak az összehasonlítás nyújt. Vizsgáljunk tehát azt, vajon ama másik kulturalis nyelv, mely hazánkban nagyobb jelentőséggel bír, mily arányban van elterjedve, értem a németet, mely épen a városokban elég szerepet játszik? És ha ezen szempontból teszszük meg számításainkat, akkor azon eredményhez jutunk, hogy míg a magyar nyelv városainkban a nem magyar ajkú lakosság 26·4 %-a által sajátított el, addig a német nyelv a nem német ajkúak között csak (342,408) 19·4 %-al van elterjedve. Így aztán meggyőződünk arról, hogy városainkban csakugyan a magyar nyelv sokkal erősebben van képviselve, mint a német, a többi nemzetiségektől egészen eltekintve. Ugyanazon eredményhez jutunk, ha a magyar illetőleg a német nyelv elterjedésének arányát vizsgáljuk, a magyar és német nemzetiség teljes számon kívül hagyásá-

val, mivel éppen a magyarok és németek azok, kik kölcsönösen leginkább tanulják meg egymásnak nyelvét, a mennyiben a németek közül (127,799) 33·8 % bírja a magyart, a magyarok közül (295,769) 22·1 % bírja a németet. Tehát a fönti egybevetést megtéve, azt találjuk, hogy ama 429,901 városi lakosból, ki egyéb, mint a magyar vagy német nemzetiséghez tartozik, csak 46,639 bírja a német nyelvet, ellenben 85,617 a magyart. E számok már kétségtelenné teszik a magyar nyelv túlsúlyát a nem német nemzetiségek között is.

Ha már most a városi lakosság ama két elemét összefoglaljuk, azokat, kik anyanyelvök szerint magyarok és azon idegen ajkúakat, kik a magyar nyelv birtokában vannak, akkor azt találjuk, hogy számuk 1.548,430, a mi a városi lakosság 72·7 %-ának felel meg, mely szám kétségtelenné teszi, hogy közigazgatási és társadalmi tekintetben milyen tekintélyes a magyar nyelv számaránya, mely különösen a városainkban jól szervezett iskoláink működése mellett a legközelebbi népszámlálásig bizonyynyal jelentékenyen emelkedni fog.

Midőn a magyar nyelv elterjedéséről az idegen ajkú honpolgárok között van szó, önkénytelenül fölmerül azon kérdés, mily arányban sajátítják el a nők hazánk szép nyelvét, melynek édes, behizelgő hangzását az idegenek is elismerik. A nők a jövő nemzedékek első és legbefolyásosabb tanítói és nevelői; tőlük hallja a gyermek az első édes szót, tőlük tanulja azt, melyhez aztán későbbben is rejtélyes, de erős vonzalommal ragaszkodik. Egyik nagy hazánkfia nem régen azt írta: «Nemcsak az iskolában, hanem a házi tűzhelynél, melynek a nők az őrangyalai, mindinkább tért foglal annak érzete, hogy — minden honpolgárnak nemcsak kötelességében, hanem érdekében is áll, a házi tűzhelynél közrehatni, miszerint a haza minden polgára birtokába jusson a közös haza állami nyelvének, mely a jogegyenlőség szent kötelékével karolta keblére minden polgárát.»

Mennyire törekszenek tehát városainkban a nők a magyar nyelv hatalmát nagyobbítani és azt lassanként a családi tűzhelynél bevezetni? Erre minden esetre némi fölvilágosítást nyerünk, ha nézzük, mily arányban van elterjedve az idegen ajkú nők között a magyar nyelv ismerete? E kérdésre a következő érde-

kes számok vetnek világosságot. Az idegen ajkú nők közül tud magyarul:

az egész országban	---	---	9.2 %
a városokban	---	---	16.2 "
a fővárosban	---	---	29.7 "

Míg tehát az egész országban csak mintegy 9 0/0-a az idegen ajkú nőknek bírja a magyar nyelvet, addig városokban 16, sőt a fővárosban 29.7 0/0, a mi minden esetre bizonyítéka annak, hogy hazánk nyelvének a városokban sokkal több apostola van a nők között, mint a vidéken. Ugyanezt még prægnantsabban fejezi ki azon tény, hogy az összesen magyarul beszélő idegen ajkú nőből (332,775) 29 0/0 (98,522) jut a városokra.

Igen érdekes volna még a nemzetiségek életviszonyait részletesen vizsgálni, a mint azok a városi élet által modifikáltak. Itt azonban csak a fővárosra vonatkozó adatok állanak rendelkezésünkre. Nézzük tehát a fővárosban lakó nagyobb számú nemzetiségek családi állapotját. E szerint volt:

	magyar	német	tót
nőtlen, hajadon	61.99	48.48	50.01
nős, férjes	29.89	40.08	37.97
özvegy	6.41	9.96	10.58
elvált	0.46	0.43	0.36

Hogy a városokban levő hitfelekezetek milyen nemzeti-séghez tartoznak, szintén egy sok tekintetben igen tanulságos népe sségi mozzanat. Az adatok azonban, fájdalom, csak a fővárosra vonatkozólag állanak rendelkezésre. Ezen adatok szerint volt:

	magyar	német	tót
róm.-kath.	51.11	35.96	6.93
gör. nem-egy.	34.31	6.44	5.20
ágostai	50.92	30.68	15.51
helvét	92.46	4.32	0.88
zsidó	59.12	35.38	1.46

A magyar elemnek nagyobb képviseltetési aránya a városokban különösen az ágostai, a görög nem-egyesült hitvallásúak és a zsidóknál mutatkozik. Míg ugyanis az egész országban az ágostaiak között csak 22.9 0/0 magyar van, addig a fővárosban 50.92 0/0, a görög nem-egyesültek között az egész országban

9·10, a fővárosban 34·31 %, a zsidók között 56·3, a fővárosban 59·12 %.

Kor szerint az egyes hitfelekezetek jelentékeny eltéréseket mutatnak, melyek igen figyelemre méltók. A fővárosban legerősebben képviselt négy hitfelekezetenél a korviszonyok ugyanis következőképen alakúlnak:

	0—20 éves	20—60 éves	60 éven felül
róm.-kath.	35·02	58·2	6·74
ágostai	31·24	62·46	6·26
reform.	31·26	63·57	5·17
zsidó	44·95	48·69	6·36

Az első korosztályban a zsidók mutatnak jelentékeny többletet, ellenben a produktív korosztály a zsidóknál föltűnőleg csekély arányt mutat.

A családi állapotra vonatkozólag a fővárosban nagyobb eltérések a hitfelekezeteknél csak az özvegyek és elváltaknál mutatkoznak; a nős illetőleg férjes egyének száma minden hitfelekezetenél majdnem egyenlő, mi a mellett szól, hogy ezen tényre a vallási különbségnek befolyása nincsen; özvegy legtöbb van római kath. 18·48 %, legkevesebb zsidóknál (4·98); elvált legtöbb van reformatusoknál 0·94 %, legkevesebb róm.-katholikusknál (0·37 %) és zsidóknál (0·39 %).

Ha a hitfelekezeti viszonyokat vesszük szemügyre, itt is némely jelentékenyebb eltérésre akadunk vidék és város között. Mutatják ezt a következő számok:

	városokban	a vidéken
róm.-katholikus	54·40	45·89
görög és örmény kath.	3·14	12·28
„ „ „ keleti	5·20	15·76
ágostai	7·73	8·12
helvét	19·51	13·85
unitárius	0·20	0·44
más keresztény	0·04	0·03
zsidó	9·68	3·60
egyéb	0·10	0·03

Kiválnak a városi elem között e szerint a római katholikuskok, reformatusok és zsidók; a római katholikuskok a városi

lakosság között 8·51 $\%$ -al erősebben vannak képviselve, mint a vidéken; aránylag még számosabb a városi elem a reformátusok között; legerősebb a zsidók között, kik majdnem háromszor akkora arányban szerepelnek a városokban, összehasonlítva a többi hitfelekezetekkel, azaz míg a vidéken minden 1000 lakóra 36 izraelita jut, addig a városokban majdnem 97. A zsidók erős aránya azonban jelentékenyen módosul, ha a fővárostól eltekin-tünk, mert akkor a zsidó elem a városokban többé nem 9·68, hanem csak 7·66 $\%$ -al szerepel. Ellenben sokkal csekélyebb arányban szerepelnek a városokban mint a vidéken, a görög katolikusok és a görög keletiek.

A mi pedig a fővárost illeti, itt az egyes hitfelekezetek kö-vetkező arányokat tüntetnek föl :

római katolikus	...	67·39	$\%$
görög	"	0·36	"
" n.-egyesült	...	0·50	"
helvét	...	6·09	"
ágostai	...	5·54	"
zsidó	...	19·74	"
egyéb	...	0·38	"

A fővárosban tehát még nagyobb a római katolikusok többlete. Legnagyobb azonban a különbség a zsidóknál, kik a fővárosban kétszerte akkora arányt mutatnak, mint a váro-sokban összevéve.

A vallási mozzanatra vonatkozólag még csak egy érdekes körülmény említendő föl, tudniillik a hitfelekezet nélküliek ará-nya. Adataink ugyanis azt mutatják, hogy ezek különösen a városokban fordulnak elő. Az összes hitfelekezet nélkülieknek 4·2·5 $\%$ -a esik a városokra.

Ha pedig egyes városok szerint vizsgáljuk a hitfelekezetek föllépését, akkor a következő eredményekhez jutunk :

a) Városok, melyekben a római katolikusok abszolút többségben vannak : Kassa, Arad, Zenta, Baja, Szabadka, Zombor, Pécs, Kőrmöczbánya, Léva, Újbánya, Csikszereda, Szeged, Esz-tergom, Székesfehérvár, Rozsnyó, Győr, Berczk, Eger, Gyön-gyös, Korpona, Selmecz- és Béalábánya, Árokszállás, Jászberény,

Kún-Sz.-Márton, Szolnok, Nyitra, Érsekújvár, Szakolcza, Czegléd, Kis-Kún-Félegyháza, Sz.-Endre, Vác, Budapest, Kecskemét, Pozsony, Bazin, Nagy-Szombat, Sz.-György, Somorja, Eperjes, Bártfa, Kis-Szeben, Kaposvár, Kis-Marton, Ruszt, Sopron, Lócse, Gnézda, Igló, Ó-Lubló, Podolin, Szepes-Olaszi, Sz.-Várallya, Vinga, Fehértemplom, Temesvár, Versecz, Trencsén, Székely-Udvarhely, Kőszeg, Szombathely, Veszprém, Pápa, Nagy-Kanizsa, Besztercebánya, Zólyom, — számszerint 66.

b) Városok, melyekben a görög katolikusok abszolút többségben vannak: H.-Dorog, — számszerint 1.

c) Városok, melyekben a görög keletiek abszolút többségben vannak: Vizakna, Vajda-Hunyad, Szász-Sebes, Karánsebes, Pancsova, — számszerint 5.

d) Városok, melyekben az ágostaiak abszolút többségben vannak: Besztercze, Dobsina, Bakabánya, Teke, Segesvár, Modor, Nyiregyháza, Nagy-Szeben, Béla, Poprad, Szepes-Szombat, Breznóbánya, Libetbánya, — számszerint 13.

e) Városok, melyekben a helvétek abszolút többségben vannak: Nagy-Enyed, Makó, Szentés, H.-M.-Vásárhely, Hajdú-Böszörmény, H.-Hadház, H.-Nánás, H.-Szoboszló, Debreczen, Kézdi-Vásárhely, S.-Sz.-György, Kisújszállás, Kún-Hegyes, Torda, Felvincz, Szék, Czegléd, Zilah, Karczag, Mezőtúr, Túrkeve, M.-Vásárhely, Kis-Kún-Halás, Körös, — számszerint 24.

A zsidók egyetlen egy városban sincsenek abszolút többségben; legnagyobb az arányuk a következő városokban:

Munkács	46·3%
Ungvár	36·4 „
M.-Sziget	31·1 „

Hogy a városok a nagyobb *míveltségnek* gyúpontjai, az a dolog természetében rejlik. Itt vannak nagyobb számban mindazon intézetek, melyek bővebb ismeretek terjesztésére szolgálnak, itt vannak a társadalmi és politikai életnek központjai, nem kevésbé a gazdasági élet fontosabb szervei; itt sűrűbb az érintkezés, gyakoribb a szellemi súrlódás és gyorsabb az eszmék mozgalma. A magyar városok is e tekintetben meglehetősen

kedvező képet mutatnak fel, különösen a vidékkel szemben, habár nem teljesen kielégítőt, ha a művelt nyugat viszonyaival hasonlítjuk össze. Zsinórmérvül szolgál itt az irni-olvasás, illetőleg olvasni tudók száma. E tekintetben a következőket találjuk :

	férfi	nő
Irni-olvasni, illetőleg olvasni tud a vidéken	55·69	47·30
« városokban	75·75	62·82
« fővárosban	89·64	77·27

A vidéken tehát mintegy fele a 7 éven felüli népességnek bírja az ismeretszerzés legközvetlenebb eszközeit; a városokban már tetemesen emelkedik, végre a fővárosban mintegy negy ötöde a népességnek elsajította az elemi oktatás tananyagát. A két nem között itt is sokkal nagyobb a különbség a vidéken, mint a városokban, a mi mindenesetre a mellett szól, hogy nemcsak az oktatás általában, hanem különösen a leányoktatás a városokban kedvezőbb eredményeket mutat fel, mint a vidéken.

Egy igen tanulságos közművelődési mozzanatot az iskolába járók számában találunk. Míg ugyanis az egész országban az iskolába járók között — mint ezt a népszámlálás kitűntette — a 14 éven felüli csak 3·5%-ot tesz, addig a városokban 10·8%. Ezen nagyobb arány ugyan kétségtelenül részben annak tulajdonítandó, hogy a városokban található épen a magasabb tanintézetek, de bizonyára avval is függ össze, hogy a városi népesség magas kiképeztetést keresvén, tovább veszi az oktatást igénybe, mint a vidéki népesség, mely a törvény által előírt koron túl kiképeztetésével többé nem foglalkozik. Legyen szabad itt arra figyelmeztetni, hogy azonban a 14 éven felüliek között a leányok sokkal kisebb arányban részesülnek az oktatásban, minthogy 100 iskolába járó közt fiúknál 16·1, leányoknál csak 4·3 áll a 14 éven felüli korban. A vidéken azonban a viszony még rosszabb, mert ott épen csak 1%-a az iskolába járó leányoknak áll a 14 éven felüli korban.

A nemzetiségek szerint is érdekes e mozzanatot elkísérni. Az erre vonatkozó adatok azonban csak a fővárosról állanak rendelkezésre. Ezekből azt látjuk, hogy a viszony legkedvezőbb

a magyar nemzetiségnél, 78·63⁰/₀-ot tesz itten az írni-olvasni és olvasni tudók száma; a németeknél 75·48⁰/₀, a tótoknál csak 56·11⁰/₀-ot.

A társadalmi rétegek képződésénél legnagyobb jelentőséggel bírnak a *foglalkozások*. És ha e tekintetben a város és vidék közötti különbséget kutatjuk, úgy ez csakugyan itten a legrégebb időtől kezdve leghatározottabban nyilatkozott. A vidék mindig kiválóképen az őstermelés képviselője, a város az iparnak, kereskedelemnek és a szellemi foglalkozásoknak. E messzeható különbségből származnak ama nagy ellentétek, melyek különösen társadalmi és politikai tekintetben vidék és város között léteznek. A városok ez okból a szabadság első hírnökei (a német parömia: Stadtluft macht frei!), a városok az egyenlőség nagy elveinek úttörői az emberiség történetében. A városokban áll a tudománynak és kulturának bölcsője, mert főleg itt mutatkozik jobban az emberi ész hatalma, mint künn, a hol az alárendeltség a természet örökké változatlan törvényei és törhetlen erejével szemben mindennap érezteti magát. Érdekes mindezeknél fogva azon kérdés, mennyiben fejlődött ki városainkban azon speciális jelleg, mely a foglalkozásokon alapszik? A számok erre a következő feleletet adják:

	az ország népességének	a városok lakosságának
földműveléssel és erdészettel foglalkozik	28·90 ⁰ / ₀	11·68 ⁰ / ₀
bányászat- és kohászattal	0·16 „	0·32 „
iparral	5·04 „	12·06 „
kereskedelemmel és forgalommal	1·19 „	3·49 „
szellemi szolgálatokkal	0·80 „	2·20 „

Ez öt főcsoportban mutatkoznak a legfontosabb különbségek vidék és város között; földművelés és erdészet sokkal kisebb arányban képezik a népesség keresetét a városban, mindamellettt azonban azt látjuk, hogy nem alárendelt jelentőségűek, sőt az iparral foglalkozók nem is egy százalékkal haladják túl azokét, kik az őstermelés után élnek. Legnagyobb jelentőséggel bír városaink szempontjából az ipar, mely foglalkozás aránylag a városokban a legnagyobb csoportot képezi. A kereskedelem is jóval nagyobb számban szerepel, mert a városi

népességnek majdnem háromszor akkora része űzi e foglalkozást. Ha az ipart és kereskedelmet összefoglaljuk, a gyakorlati életben úgy is gyakran oly nehéz a határvonalat meghúzni, és ha ama 6·88°/_o-ot, melylyel a különböző foglalkozásuak száma a városokban nagyobb, hozzámítjuk — hiszen ezeknek legnagyobb része vagy az iparhoz vagy a kereskedelemhez tartozik —, akkor összesen 22·43°/_o-ra emelkedik* az ipar és kereskedelem érdekesoportjaiban a «városi» gazdasággal — szemben a «mező»-gazdasággal — foglalkozók száma. A szellemi szolgálatokkal foglalkozók is jóval nagyobb arányban tartoznak a városi lakossághoz. Városaink kiválókép tehát az ipar és kereskedelemnek művelői és ez irányban remélhetőleg tovább fognak haladni, míg csakugyan nálunk is lesznek valóban iparos városok, úgy mint a nyugati államokban; eddig természetesen az ország ipari jellege sem fejlődött még annyira, azonban van jogos reményünk, hogy a jövő a szükséges fejlődést majd meghozza.

Jellemző a városokra még az is, hogy a foglalkozásnélküliek száma is jóval kisebb, mint a vidéken, a mi ismét a fokozottabb tevékenységet mutatja, melynek színhelye a városok. Míg ugyanis az egész országban az összes foglalkozásnélküliek a lakosságnak 21·26°/_o-át teszik, addig a városi lakosságnak csak 18·36°/_o-a nem mutat foglalkozást.

Ugyanazon eredményhez jutunk, ha a foglalkozásnélküliek megoszlását város és vidék szerint tekintjük, mert akkor amaz eredményhez jutunk, hogy az összes foglalkozásnélküliekből a városokra csak 14·1°/_o esik. Jelentékenyen megváltozik azonban ez eredmény, ha csak a 14 éven felüli foglalkozásnélkülieket vizsgáljuk, mert akkor azt találjuk, hogy ezekből a városokra épen 29°/_o esik. Ha tehát mindamellett a városokban kevesebb foglalkozásnélküli mutattatott ki, ezt ama körülménynek kellene tulajdonítani, hogy a 14 éven aluliak a városokban nagyobb részben vannak már az anyagi kereset körül elfogalva, mint a vidéki népességnél, mi mindenesetre fontos és figyelemreméltó körülmény.

* E szám a bányászat és kohászat hozzászámításával még valamivel emelkedik.

Még sokkal jobban látjuk a foglalkozások különbségét, ha a városokat nem az egész országgal, a midőn a városok is bent foglaltatnak, hanem csak a vidékkel hasonlítjuk össze. Ez összehasonlítás eredménye a következő:

	vidék	város	főváros
földművelés és erdészet	29·50%	11·68%	1·2%
bányászat és kohászat	0·15 »	0·32 »	— »
ipar	4·20 »	12·06 »	16·3 »
kereskedelem és forgalom	0·76 »	3·49 »	5·7 »
szellemi szolgálatok	0·58 »	2·20 »	4·3 »

A különbségek e számokból még jobban tűnnek ki; az ipar és kereskedelem a városokban 15·55⁰/₀-kal szerepelnek, a vidéken csak 4·96⁰/₀-kal, a szellemi foglalkozások mintegy 0·5⁰/₀-kal a vidéken, a városokban 2·2⁰/₀-kal.

Ha végre egyes városokra vetünk egy pillantást, azt találjuk, hogy nagyobb városaink közül is nem egyben a földműveléssel foglalkozók száma elég jelentékeny; 42 nagyobb várost sorolhatunk föl, melyben a férfinépeség több mint 10 %-a van mezőgazdaság körül elfoglalva. E városok között ismét a következő 22 városban a férfinépeség több mint egy harmada foglalkozik mezőgazdasággal:

Zenta, Szabadka, Zombor, Makó, Szentés, H.-M.-Vásárhely, Jászberény, Mezőtúr, Czegléd, Félegyháza, N.-Körös, Kecskemét, H.-Böszörmény, H.-Nánás, H.-Szoboszló, Árokszállás, Kis-Új-Szállás, Kún-Sz.-Márton, Karczag, Szolnok, Túrkeve, K.-K.-Halas. Mind e városok a magyar alföld városai, a hol a mezőgazdaság még mai nap a nép kiváló foglalkozását és a jólét főforrását képezi.

Az ipar és kereskedelem ellenben nagyobb jelentőséggel különösen a következő városokban bír: Ipar és kereskedelemmel foglalkozik a népességnek:

Kassa	24·4
Budapest	23·3
Pécs	22·7
Temesvár	21·8
Pozsony	21·7

Szeben	---	---	---	---	21·1
Nagyvárad	---	---	---	---	20·7
Brassó	---	---	---	---	20·5
Arad	---	---	---	---	19·2

Ha különösen még az iparosok és kereskedők elosztását vidék és város szerint vesszük, a következőket találjuk :

		vidéken	városban
iparos	---	479,756	265,447
kereskedő	---	89,088	74,667

vagyis $\%$ -ban :

iparos	---	64·38	35·62
kereskedő	---	54·40	45·60

Látjuk ez adatokból, hogy az iparosoknak 35·62, a kereskedőknek épen 45·60 $\%$ -a lakik városokban, holott ezeknek lakossága az ország lakosságának csak 15·61 $\%$ -át képviseli.

Hogy a városokban az ipar és kereskedelem belterjesebben is űzetik, arról is a népszámlálás alapján meggyőződhetünk, mire Jekelfalussy is «Népünk foglalkozása» című dolgozatában figyelmeztetett. Míg a városokban az összes önálló vállalkozóknak csak 26·85 $\%$ -a lakik, addig az iparnál az összes tiszteknek 52·20, a segédeknek 49, a tanoncoknak 47·96, a munkásoknak 31·63 $\%$, de a családi kisegítőknak csak 24·56 $\%$ -a ; látjuk tehát, hogy a szakmunkások száma a városokban aránylag jóval nagyobb, ellenben a családbeli kisegítőknak aránya kisebb. Ugyanazt tapasztalhatni a kereskedelemnél is. A városokban az önálló vállalkozóknak csak 29·52 $\%$ -a van, ellenben a kereskedelemnél alkalmazott tiszteknek 57·69, a segédeknek 43·51, a tanoncoknak 51·73, a munkásoknak 41·63 $\%$ -a, ellenben a családi kisegítőknak csak 17·63 $\%$ -a. Mind e számok a mellett tanuskodnak, hogy a városokban nagyobb szakismerettel folytatják az ipart és kereskedelmet, valamint azt, hogy különösen a nagyobb szakismeretet igénylő iparágak kiválókép a városokban keresendők.

Azonban nagyon tévednénk, ha ez adatokból azt a következtetést vonnók, hogy városainkban az ipar már nagyon intenzíve űzetik. Ez adatok csak azt mutatják, hogy relative a városi

ipar belterjesebb, mint az ipar a vidéken. De hogy mennyire kezdetleges jóformán az ipar még városainkban, azt ama tényből láthatjuk, hogy az összes, az iparban működő 91,379 önálló vállalkozó mellett csak 101,863 segéd és 22,231 munkás működik, úgy hogy átlagban minden önálló vállalkozóra mintegy 1·3 segéd* és munkás esik, és csak a fővárosban 3·9 (munkás és napszámos nélkül), a mi arra mutat, hogy nálunk az ipar egészben véve még nagyon is a kis ipar jellegét viseli magán. Ugyanameltt szól ama körülmény is, hogy a munkások, tehát a tulajdonképeni nagyipar és gyáripar képviselői,** az összes városokban csak 22,239-el szerepelnek, még ha tekintetbe vesszük azt is, hogy e számra igen nagy súlyt nem szabad fektetni, mert a megkülönböztetés «segéd» és «munkás» között alkalmassint igen sok esetben egészen önkényesen történt, továbbá a napszámosok jelentékeny része is ide veendő. Mellékesen szabad itt megjegyezni, hogy e parányi száma a munkásoknak legvilágosabb bizonyítéka annak, hogy Magyarországon nem lehet még munkáskérdés abban az értelemben, mint a kapitalizmus zenithjében álló nyugati államokban, mert nincsen még munkásosztály, a mivel nem akarjuk azt mondani, hogy nem szükséges számos intézkedést a munkások érdekében tenni. De társadalmi és jelesen politikai tekintetben még a munkás tényezővé nem fejlődött, mint más államokban, hol máris az uralkodó elemmé akar válni, mely a társadalmi és politikai alkotásokra saját szerű bélyegét süti. Tanulságos mozzanatként még ama körülményt emeljük ki, hogy az, a mi más államokban az iparossegédek állandó panaszát képezi, hogy tanoncok által kiszorítottak, nálunk még nem mutatkozik, a mennyiben 94,062 segéddel szemben a tanoncok száma csak 34,469, sőt a fővárosban 43,444 alkalmazott mellett csak 7289. Mielőtt a foglalkozásoktól elbúcsúznánk, még egynéhány

* A nők hozzászámításával e szám valamivel emelkedik.

** A napszámosok, kik a népszámlálás alkalmával külön és nem az illető foglalkozásnál vétettek föl, itt tekintetbe nem jöhetnek. — A fővárosban levő 34,567 napszámosból az iparra mintegy 7700 jut.

csoportha akarunk megjegyzést tenni. Felsoroljuk e foglalkozásokat* és azok képviseltetési arányát:

	város	vidék
tanár, tanító --- ---	5775	18,847
tanítónő --- --- ---	2295	3011
orvos, sebész --- ---	1647	1740
bába --- --- ---	1630	6262
ügyvéd, közjegyző ---	3097	1594
író, művész --- ---	1284	183
írónő, művésznő --- ---	391	7
alamizsnából élő férfi	3559	15,412
" " női	7420	22,055
jövedelméből élő --- ---	13,365	19,750
házi cseléd --- ---	142,842	260,442
" " férfi --- ---	18,643	38,641
" " nő --- ---	124,199	364,643

Látjuk ebből, hogy míg az ország lakosságából a városokra 15·6°/o jut, addig az említett foglalkozásokból jut a városokra:

tanár, tanító --- --- ---	23·4 ^o /o
tanítónő --- --- ---	43·2 " "
orvos, sebész --- --- ---	48·6 " "
bába --- --- ---	20·6 " "
ügyvéd, közjegyző --- ---	66 " "
író, művész --- --- ---	93·9 " "
írónő, művésznő --- ---	98·2 " "
alamizsnából élő férfi	18·7 " "
" " női --- ---	25·2 " "
jövedelméből élő --- ---	40·3 " "
házi cseléd --- --- ---	35·4 " "
" " férfi --- ---	48·2 " "
" " női --- ---	34 " "

E szerint a szellemi foglalkozások általában erősebben vannak a városokban képviselve. Tanítóknál és tanároknál ugyan ez még nem látszik; de már a tanítónők jóval nagyobb

* Lásd Jekelfalussy: *Népünk hivatása*, melynek adatai némi eltérést mutatnak a hivatalos népszámlálási mű adataitól.

arányban fordulnak elő a városokban, a mennyiben 43·2 a városokban, 20% magában a fővárosban talál alkalmazást. 100—100 orvos és sebész közül a városokra jut 486, ügyvéd és közjegyzőből épen 66, sőt író és művészből 93·9. A városok tehát túlnyomó arányban szerepelnek a szellemi termelés terén, a vidék csak kis arányban vesz részt. Majdnem kizárólagosan a városokban élnek az írók és művésznők, a mi hasonlóképen tanúsítja, miszerint a város a nő önálló fellépésének és keresetének inkább kedvez, mint a vidék. Aránylag csekélyebb számban találnak foglalkozást a bábák, kik közül csak 20·6 százaléki esik a városokra.

A városok kedvezőbb anyagi helyzetére mutat ama körülmény is, hogy az alamizsnából élők közül 100 után férfiaknál csak 18·7, nőknél 25·2 jut a városokra, bár ez a szám nagyobb, mint a népszám szerint a városokat az megilletné. De ha vesszük azt, hogy a városi népesség közül aránylag nagy része csak munkára van utalva, melynek értékesítése számtalan körülmény folytán gyakran meghiusítottatik, e számot még kedvezőnek kell tekinteni. Végre kitetszik a fentebbi sorozatból, miszerint a városokban sokkal nagyobb a saját jövedelmökből élők száma, mint a vidéken, habár e körülmény megállapítása oly kételyekre és eltérő felfogásra nyújt alkalmat, hogy teljesen megbízhatónak nem tarthatni.

A házi cselédekről is tehetünk külön említést. A városi életnek egyik fontos jelensége függ evvel össze. A házi életnek egyik nehéz problémája, mely kétségbeejti a legtürelemesebb házi asszonyainkat. Hogy a házi cselédség a városokban nagyobb szerepet játszik, mint a vidéken, a fenti számból is látjuk, mert az összes házi cselédeknek 35·4⁰/₀-a esik a városokra, melyek, mint tudjuk, a népességnek csak 15·6⁰/₀-át képviselik. Még jobban ismerjük föl a különbséget, ha e viszonyt a lakosság száma szerint határozzuk meg. E számítás eredményeképp azt találjuk, hogy míg a vidéken csak 44 személyre jut egy házi cseléd, addig a városokban már minden 15-re, sőt a fővárosban minden 10-re. Képzeltetni már most, mily fontos eleme ez a népességnek. A házi cselédek, a két nem szerint vizsgálva, azt a különbséget mutatják, hogy különösen a férfi cselédek igen

nagy része, majdnem fele jut a városra, 48·2⁰/₀, az összes női cselédeknek 34⁰/₀-a.

És itt áttérhetünk még különösen a nők foglalkozására, melyről már eddig is némely megjegyzést tettünk.

Kiváló érdekléssel bír a nők foglalkozása a városokban. A XIX. század egyik legfontosabb problémájával, sőt a civilizáció egyik nagyérdékű tüzeményével állunk itt szemben, mely hazánk városaiban is, habár még elég enyhe kifejezést talál. Hogy mennyivel inkább foglalkozik a nő önállóan keresmények megszerzésével a városokban, azon tényből ugyan nem derül ki, mely szerint az egész országban a foglalkozás nélküli 14 éven felüli nők száma 59,712, a városokban 18,990, vagyis amott az összes nők 1·7, emitt 0·8⁰/₀-a nem bír foglalkozással. Azonban itt szem előtt kell tartani, hogy a városokban foglalkozó nők csakugyan túlnyomólag önállóan foglalatatoskodnak, míg a vidéken a kis parasztgazdánál igen tekintélyes számban szerepelnek, mint családtagok. Sokkal jobban ismerhetjük föl a nő tevékenységét a városokban, ha azon foglalkozásokat külön vizsgáljuk, melyek a városban nagyobb jelentőséggel bírnak. Így látjuk, hogy az iparban a nők az országban csak 0·9⁰/₀-al vesznek részt, ellenben a városban 2·9⁰/₀-al, a mi világos tanúsága annak, hogy az újabbkori ipar a női munka körét nagyobbitotta és így a nőnek önállóságát előmozdította; a kereskedelem és forgalom terén a nők az egész országban csak 0·2⁰/₀-al szerepelnek, ellenben a városokban 0·8⁰/₀-al; az értelmiségi kereseteknél az ország női lakossága csak 0·2⁰/₀-al járul hozzá, ellenben a városokban 0·6⁰/₀-al. A tanítónők száma az egész országban 0·7⁰/₀, a városokban 2⁰/₀. Kiválóan nagy a női házi cseléd aránya a városokban, a mennyiben az a lakosság 5·8⁰/₀-ának felel meg, holott az egész országban az arány csak 2·7⁰/₀-ot tesz. Továbbá nagy az iparban elfoglalt női munkások száma. A népszámlálás szerint ugyanis városainkban nem kevesebb, mint 9158 női munkás van az ipar terén — női segédektől eltekintve — elfoglalva, holott a férfi munkások száma sem nagyobb, mint 13,081. Ez kétségkívül nagyon feltűnő arány, melyet némileg avval magyarázhatni meg, hogy több iparágban túlnyomólag vagy kizárólag nők vannak alkalmazva, így

dohánygyárakban, gyertyagyárakban stb. Érdekes kifejezése a nőemancipáció haladásának a városokban az, hogy az egész országban köztisztviselői minőségben alkalmazott 210 nőből 189 jut a városokra. Még jobban ismerjük fel a nők nagyobb önálló elfoglaltságát a városokban, ha szem előtt tartjuk, hogy az ipar, kereskedelem és szellemi munka körül az egész országban 100,429 nő talál elfoglaltságot, miből magukra a városokra 47,999, tehát közel fele és magára az egy fővárosra 16,624 esik.

Látjuk mindez adatokból, hogy a nők a városokban már nálunk is sokkal több és méltóbb alkalmat találnak a keresetre, mint a vidéken, bár a viszonyok itt is az újabb időben javultak. Azon idő, hol a nő, ki utalva volt saját keresetére, jóformán csak mint házi család érthette ezt el, már, hála Istennek, elmúlt. A számok itt is a legjobb tájékozást nyújtják. Száz—száz nőre, ki mint házi cseléd talál alkalmazást, jut az országban 27·5, a városokban 38·6, a fővárosban 72·9 ki az ipar, kereskedelem vagy a szellemi foglalkozások körében van elfoglalva. Kétségtelen, hogy ez irányban még tovább haladunk, habár még messze vagyunk azon veszélytől, mely felől más államokban, mint pl. Angliában, Amerikában már panaszkodnak, hogy nehéz ottan nőket házi cselédül kapni, mivel túlnyomólag más és nemesebb foglalkozásokat keresnek föl.

A népszámlálások azon fontos társadalmi mozzanatra is fordítanak figyelmet, mely a népesség *vándorlási* irányzatával függ össze. Az ipar és kereskedelem képviselőnek nagyobb mozgékonyasága a földműveléssel foglalkozóknak a göröngvhez való ragaszkodásával szemben a társadalmi észlelők által régen fölismertetett és a társadalmi és politikai élet számos tüneményének magyarázatára már régen szolgált. Különben mi sem természetesebb, mint hogy a földművelő főkincese maga a föld, melyet mivel, az iparral és kereskedelemmel foglalkozó főkincese a munka és az annyira mozgékony tőke, különösen képviselve a folyvást hullámzó és mozgó pénz által. Tényleg arról győződjünk meg, ha az utolsó népszámlálás segítségével a népmozgalmat e mozzanataról tájékozást keresünk, hogy míg az egész országban az idegen, illetőleg nem helybeli elemek 9·22%-al szerepelnek, addig a városokban épen kétszer annyit, t. i.

18·23⁰/₀-ot találunk. És a különbség város és vidék között annál nagyobb, mentől távolabb van a pont, melyre a vonzó-
dásnak érvényesülnie kell. Így ugyanazon megyéből van az ország összes községeiben, illetőleg lakhelyein 5·38⁰/₀, a városokban 6·25⁰/₀, tehát az eltérés még nem igen nagy; más megyéből az országban már csak 3·02⁰/₀, a városokban 9·29⁰/₀; Ausztriából az országban 0·49⁰/₀, a városokban 1·87⁰/₀ és külföldről az országban 0·08, a városokban 0·30⁰/₀. A nagyvárosi jel-
leget az idegenek nyüzsgő seregével itt is a főváros képviseli. A fővárosban tartózkodók közül csak 42·72⁰/₀ volt pesti születésű, tehát több mint fele az itt tartózkodóknak idegen helyen született; Berlinben a lakosság 43·3⁰/₀-a volt berlini születésű; az illetőség szerint pedig 66·84⁰/₀-a bírt fővárosi illetőséggel; 26·95⁰/₀-nak az illetősége volt hazánk, 5·08⁰/₀-nak Ausztria, 0·88⁰/₀-nak más idegen államok, 0·25⁰/₀ ismeretlen országok. Bécsben 34·5⁰/₀ volt illetősége szerint odatartozó.

Ha már ez adatokból is eléggé látjuk, mennyivel mozgékonyabb a városok lakossága, úgy azt még jobban ismerjük fel, ha épen csak a külföldről nálunk tartózkodóknak eloszlását vidék és város szerint tekintjük. A mi mindenekelőtt az Ausztriából nálunk tartózkodókat illeti, úgy azok összes száma 67,762-öt tesz, és ezekből magukra a városokra jut 40,163, azaz 59·2⁰/₀; az egyéb külföldről összesen 10,050 tartózkodik nálunk, ezekből 6406, azaz 65·1⁰/₀ jut a városokra.

Ha külön számba vesszük a 25 törvényhatósági várost, azt látjuk, hogy ezekben ismét a népesség hullámozása nagyobb, mint a városokban együttvéve, a mennyiben itt a helybeliek arányszáma csak 77·01⁰/₀. Az egyes városok közül különösen a következőkben bír az idegen népesség nagyobb jelentőséggel:

Pozsony, helybeli népesség	57·60
Losoncz	"	"	...	58·80
Kassa	"	"	...	58·87
Rima-Szombat helybeli népesség	59·08
N.-Szombat helybeli népesség	60·36
Sopron	"	"	...	66·39
Pécs	"	"	...	69·29

Temesvár helybeli népesség	---	---	71·52
Nagy-Várad	"	"	74·07.
Brassó	"	"	76·66

Igen csekély az idegen népesség aránya különösen a követhető városokban :

	összes tényleges lakosság	helybeliek	idegenek
Szék	2,759	2,741	18
Kún-Szt.-Márton	11,155	11,067	88
Felső-Bánya	5,758	5,642	116
Vizakna	3,683	3,562	121
H.-Nánás	13,957	13,754	203
Árok-Szállás	12,794	12,588	206
Kis-Új-Szállás	11,083	10,868	215
Kis-Kún-Halás	15,039	14,757	282
H.-Böszörmény	19,035	18,586	449
Zenta	21,200	20,425	775
Makó	30,063	29,230	833
Szentes	28,712	27,327	1385
H.-M.-Vásárhely	50,966	48,996	1970

Az idegen elemek csekély jelenléte részint az illető városok meőgazdasági jellegének tulajdonítandó, részint annak is, hogy egyes városok a hanyatlás tüneteit mutatják, a mennyiben legalább ez a népesség csökkenéséből — szemben az 1870-iki népszámlálással — következtethető; így Szék, Felső-Bánya, Vizakna sb. népessége 1870 óta csökkent.

Habr tehát városaink az idegen elemek magasabb arányát foglalják magukban, mint a vidék, úgy mégis még ezeknek jelentékeny része is eléggé conservatív jelleget mutatnak föl és az új kor terjedési szabadsága jóformán csak a nagyobb iparos jelleggel bíró városokban érezteti magát erősebben.

A népszámlálás igen részletes fölvilágosítást nyújt nekünk az ország azerencsétlen lakosairól, kik *szellemi vagy testi hiányban* szenvednek. Bár a városokban létező kórházak, gyógyintézetek és mindenemű menhelyek miatt e viszonynak tiszta kiderítése város és vidék szerint nem lehetséges, mégis szabad az ebbeli adatok nagyjában az e tekintetben érvényesülő kü-

lönbségekre következtetni. A legfeltűnőbb tény, melyet a statisztikai adatokból olvashatunk, az, hogy a városokban azon hiányok vannak túlsúlyban, melyekre a kulturának van jelentékeny befolyása; ellenben a vidéken azok, melyek inkább már a születésnél mutatkoznak és természeti tényezőknek tulajdonítandók. Az első kategóriába vesszük a vakságot és elmebetegséget, a másodikba a siketnémaságot és hülyeséget. A városokban 10,000 lakos között 15 vak találtatott, holott az egész ország lakossága szerint csak 13; még nagyobb a különbség az elmebetegeknél; míg ugyanis a városokban 10,000 lakóra 15 elmebeteg találtatott, addig az egész országban 8, az elmebetegek arányszáma a városokban tehát majdnem kétszer akkora, mint az országé. Az ellenkezőt találjuk a siketnémaságnál és hülyeségnél; mindkét rendbeli boldogtalanokból a városokban csak 9 számláltatott 10,000 lakó után, ellenben az egész országban 12. Ez adatok szerint tehát a városi lakosság, a mint a kulturális tényezők jótékony hatását inkább élvezzi, mint a vidék, de annak káros következményeit is inkább viseli, ellenben a vidék jóban és rosszban inkább van alávetve a természeti tényezők uralmának.

Nem folytatjuk ez anyag további elemzését, mely inkább egy specialis tanulmány méltó tárgya volna, különösebb orvosi szempontból és annál inkább tartjuk kötelességünknek, orvosi köreink figyelmét ez anyagra fölhevíteni, mert egyetlen egy ország sem rendelkezik a testi és szellemi fogyatkozásokra vonatkozólag oly nagyszerű anyag fölött, mint a melyet mi a országos statisztikai hivatalnak köszönünk. Ha mindamellettt is még egynehány futó pillantást vetünk az anyagra, úgy annak érdekes volta szolgáljon mentségünkül. Nem-e nagyon tanulságos már azon egy körülmény, hogy azon összes 10,372 szerencsétlen közül, a kit városainkban mint testi vagy szellemifogyatkozásban szenvedőt összeírtak, csak 70 panasolhatja e miatt már születésénél a mostoha természetet, mert csak ennyi volt a 0—2 évesek között, és ha tényleg az egy naposokat vennő, még ennél is kisebb volna azoknak száma, kik már születésöknél a hibát fölmutatják. A többieknél csak az élet folyamalaatt következett be a sújtó betegség. Legszabályszerűbben kötkszik be a vak-

ság; minden magasabb korosztály magasabb arányt mutat föl és az aggkorban, még mielőtt a halál sötét fátyolát borítaná az egyénre, már a nap elhomályosodik, mert szeme fénye elsötétedik. Az elmebetegség különösen 20—40 évig lép föl legerősebben, azon korban tehát, melyben szenvedélyek és gondok harcban állanak ellenünk. A hülyeség különösen a 30. életkorig mutat folytonos szaporodást.

A családi állapot is alkalmat nyújt néhány érdekes megjegyzésre. Az egész országban a házasságban élők száma 40·6 %-ot tesz; a testi vagy szellemi hiányokban szenvedők között ez arányszám természetesen kisebb, és pedig 15·6 %; a városokban azonban jelentékenyen emelkedik, s pedig 21·1 %-ra. Szabad-e azt annak tulajdonítani, hogy a városok még ezen szerencsétleneknek is nagyobb alkalmat nyújtanak a megélhetésre? Az egyes hiányok közül különösen az elmebetegséget akarjuk még a családi állapot szempontjából vizsgálni. E szempont szerint azt látjuk, hogy az egész országban 10,000 egyén között van 8·3 elmebeteg, az összes nő, férjes egyéneknek azonban csak 4, sőt a városokban csak 3·8. Elfogadható-e ezen eredmény azon számos helyen tett észlelet bizonyítékául, hogy a családi élet a test és a szellem egészségére jótékonyan hat?

Nem szól a városok kedvező egészségügyi viszonyok mellett azon körülmény, hogy a népszámlálás alkalmával fölvetett betegségi állapot a városokban nagyobbnak mutatkozik, mint a vidéken. Nem akarjuk e körülményt csak arra visszavezetni, hogy egyfelől a városokban a betegségek inkább figyelembe vétetnek, másfelől a népszámlálási adatok is fontosabban jegyeztettek föl; azon körülmény is tekintetbe jön természetesen, hogy a városokban levő intézetek, kórházak a városok rovására eső betegek számát nagyobbítják. A betegek száma tett az egész országban 1·45 %-ot, a városokban 2·48 %-ot, a fővárosban

Még egy érdekes mozzanata van a városi életnek, mely közelebbi vizsgálatot érdemelne; értem a lakviszonyokat. Mint-hogy azonban az erre vonatkozó adatok, bár fölvetettek, részletesen föl nem dolgoztattak, ez irányba tanulmányunkat nem terjeszthetjük ki.

A közzétett adatokból csak a következő arányszámokban tüntethetjük föl általánosságban a lakviszonyok alakulását:

	ország	városok	főváros
egy házra jut lakás	1·3	1·9	6·9
egy lakásra jut lakó	4·6	4·3	4·9
egy házra jut lakó	5·9	8·4	33·0

Annyit általánosságban ez adatokból láthatni, hogy a lakviszonyok intenzívebben alakulnak a városokban, legintenzívebben a fővárosban. A lakviszonyok egészséges vagy kedvezőtlen alakulásának megítélésére ez adatok azonban elég támpontot nem nyújtanak. Hogy azonban városainkban is a kis házak még túlnyomó számban szerepelnek, az első sorban közölt adatokból látszik. Vannak ugyan városaink, hol mint például Pozsonyban átlagban egy-egy házra 5·7 lakás is jut, de az olyan városok mint Szeged, H.-M.-Vásárhely, Szabadka stb. az átlagot jelentékenyen leszállítják.

Ha már most még egyszer az eddig előadott adatokra visszatekintünk, lehetetlen meg nem győződni, hogy városaink csakugyan nagyobb tevékenységet fejtenek ki, magasabb élet-függvényekkel bírnak és a nemzet legnemesebb részeit magukban foglalják. E kincset fejleszteni, szaporítani, egyik nagy föladatunkat képezi. Városaink kulturélete még mindig messze elmarad a nyugati államok városainak életétől. Milyen nagy különbség van csak a mi nagyobb városaink és az osztrák nagyobb, de esetleg még kisebb városok között, a milyen például Salzburg, Innsbruck, Villach, Laibach, Cilli, Klagenfurt stb., a melyek között egy sincs, melynek lakossága csak a 30,000-et érné el; és mennyi kultúra van ezen városokban! Kiméljük és fejleszszük tehát mindazon érdekeket, melyek a városok életével összefüggnek, ápoljuk és szépítsük városainkat öntudatosan és tervszerűen és ne cselekedjünk csak végszükségből, midőn egy-egy nagy árvíz vagy más elemi csapás bennünket lethargiánkból fölráz.

F Ü G G E L É K.

a. Az 1880. népszámlálás eredményeiben a 2000-en felüli népesség külön kimutatva nem lévén, köszönettel tartozunk az országos statisztikai hivatalnak ezen szám közléseért. E szerint volt Magyarországon 1880-ban 1239 helység, melynek népessége 2000-nél nagyobb volt és az összlakossága e helységeknek 6.134,455.

b. Minthogy e tanulmányban csak a magyar- és erdélyországi városok viszonyaival foglalkozunk, csak mellékesen emlékezhetünk meg a többiekről. A horvát-szlavonországi városok lakossága az 1870—80-diki korszak alatt 16·4%-al szaporodott, nagyobb mérvben tehát mint a magyar-erdélyországi városok. Különösen nagy itt a szaporodás, melyet Zágráb fölmutat, a mennyiben ugyanis itt a népesség 42%-al szaporodott, oly szaporodási arány, melyet Magyarországon csak a főváros mutat föl. Még nagyobb a szaporodás Sziszek városában, melynek lakossága 100%-on felül emelkedett. A volt határörvidéken is tetemes szaporodás észlelhető a városokban, átlagban 19·9%-al. Itt legnagyobb a szaporodás Zimony városában, a hol 32·7%-ra emelkedik. Jelentékenyebb szaporodás végre Fiume városa és területén észlelhető, hol a népesség 17·3%-al emelkedett. (Ezen arányszám nem egyezik a népszámlálási hivatalos mű bevezetésében közölt arányszámmal, a hol az 1880-ban talált szaporodási vagy csökkenési adatok az 1880-iki állapottal, illetőleg népszámmal hasonlíttattak össze, holott helyesebben az 1870-diki népszámmal volnának összehasonlíttandók.)

1. sz. tábla.

A városi népesség hitfelekezeti szerint.*)

Jelenlévő polgári népesség	E b b ő l							
	róm. kath.	görög kath.	görög keleti	ágotai	helvét	unitár.	zsidó	
Kassa	26097	18372	1784	83	2013	1911	3	2846
Gyulafehérvár	7338	1933	1960	1336	318	630	35	1112
Abrudbánya	2869	592	582	1092	29	365	201	7
Vizakna	3683	216	404	2149	57	953	4	—
N.-Enyed	5362	958	1034	102	174	2843	68	176
Arad	35556	18126	407	4373	945	3048	13	4415
Zenta	21200	18097	2	1915	25	54	1	1082
Baja	19241	15751	19	372	177	332	1	2542
Szabadka	61367	56726	144	2304	156	358	5	1647
Ujvidék	21325	8093	170	8423	1700	1742	6	1141
Zombor	24693	12932	21	10567	205	267	3	637
Pécs	28702	25385	13	61	594	395	3	2234
Körmöcbánya	8550	7193	2	—	944	177	—	229
Léva	6491	4017	2	—	335	1224	—	933
Ujbánya	4190	4102	1	—	46	1	—	37
Békés-Gyula	18046	9012	29	2823	431	5163	—	586
Beregszász	6930	1516	824	7	25	2762	—	1795
Munkács	9644	1848	2339	1	116	872	—	4468
Beszterce	8063	1014	2045	76	4256	280	12	378
N.-Várad	31324	9895	2114	1856	733	8456	41	8186
Miskolc	24319	7934	365	147	1771	8956	4	5117
Brassó	29584	7438	280	9520	8637	2658	405	610
Makó	30063	10940	1417	63	456	15706	5	1447
Csiksereda	1597	1453	19	—	14	67	10	19
Szentes	28712	10057	31	265	402	16974	—	970
Szeged	73675	67978	110	468	418	980	15	3618
H.-M.-Vásárhely	50966	12275	35	430	1682	34493	19	1655
Esztergom	8932	8203	2	26	47	145	—	509
Székesfehérvár	25612	20671	17	125	403	1693	3	2689
Dobsina	5592	1655	13	6	3856	17	—	45
Jolsva	2731	773	18	1	1796	46	—	96
N.Ócse	1897	479	25	2	1365	12	—	14
Rimaszombat	4844	1940	21	1	902	1635	—	345
Rosnyó	4737	2670	13	3	1554	215	—	282
Győr	20981	14508	15	22	3124	972	—	2339
H.-Böszörmény	19035	433	1438	—	28	16572	—	564
H.-Dorog	8026	321	6998	—	14	336	—	357
H.-Hadház	7414	298	140	10	13	6711	—	331
H.-Nánás	13957	519	110	7	69	12454	—	798
H.-Szoboszló	13038	428	41	2	16	12148	—	403
Debrecen	51122	7047	722	225	565	39428	5	3089
Bereczk	3933	1763	3	1232	21	14	—	—
Kézdivásárhely	5183	2254	40	67	22	2716	16	69
Sz.-Szt.-György	5268	928	5	465	85	3499	152	134
Eger	29669	17726	47	42	258	274	6	2328
Gyöngyös	16061	13155	8	10	127	307	—	2453
Bakabánya	3222	1455	—	—	1739	3	—	25
Korpona	3428	2091	1	—	1269	—	—	47
Selmec-s B.-Bánya	15265	12391	7	6	2349	243	5	219
Déva	3935	1263	153	1611	107	599	12	187
Hátszeg	1808	308	450	822	20	138	2	67
Szászváros	5451	1002	523	2030	964	768	—	163
V.-Hunyad	2303	480	284	1225	34	194	7	79
Arokszállás	12794	12582	—	—	8	13	—	180

*) A következő táblákat az országos statisztikai hivatal szivességéből közölhetjük, melynek ezért köszönetünket is kifejezzük.

	Jelenlevő polgári népesség	E b b ő l						unitár.	zsidó
		róm. kath.	görög kath.	görög keleti	ágostai	helvét			
Jászberény	21507	19493	14	30	52	1275	—	733	
Kis-Ujszállás	11083	208	4	9	40	10496	—	325	
Kún-Hegyves	7461	341	3	9	18	6927	—	162	
Kún-Szt-Márton	11155	10254	6	—	17	672	—	206	
Karczag	15825	2199	5	41	67	12884	—	629	
Mezőtúr	21213	2171	32	30	192	18007	—	766	
Szolnok	18247	16372	34	29	133	565	—	1112	
Túrkeve	12042	500	24	5	37	11152	—	324	
Erzsébetváros	2500	706	696	194	136	379	38	19	
Kolos	3150	854	691	702	8	646	213	33	
Teke	2032	311	366	3	1052	239	2	58	
Kolosvár	29923	10652	4128	433	1290	10680	1034	1601	
Komárom	13108	7012	8	26	354	3848	1	1851	
M.-Sziget	10852	3574	2235	23	124	1469	1	3380	
M.-Vásárhely	12883	3757	621	195	335	6784	304	847	
Szászrögen	5652	1112	737	23	2710	767	14	280	
Szegesvár	8788	1050	32	2380	4743	399	106	79	
Medgyes	6489	768	1169	989	3104	211	49	197	
Losonc	5027	2317	2	1	1441	405	1	860	
Nyitra	8660	6743	7	4	107	39	—	1755	
Érsekújvár	10584	8931	3	—	54	35	—	1561	
Szakoleza	5115	4050	3	—	780	2	—	280	
Czepléd	24872	10811	9	14	700	12578	1	759	
K.-K.-Félegyháza	23912	23085	—	5	29	151	—	641	
K.-K.-Halas	15039	5961	2	1	84	8492	—	499	
N.-Körös	22769	4884	3	2	179	16975	—	694	
Sz.-Endre	4229	3022	5	741	61	184	—	216	
Vác	13199	10035	12	234	297	1176	—	1543	
Budapest	360551	242981	1267	1864	20040	22214	119	70879	
Kecskemét	44887	30122	19	100	582	12302	—	1749	
Pozsony	48706	35308	25	53	6939	509	—	4966	
Bazin	4184	2343	—	—	1505	12	—	321	
Modor	4729	1791	—	—	2781	8	—	149	
N.-Szombat	10824	8714	2	3	745	35	—	1325	
Szt-György	2881	1788	—	—	806	—	—	287	
Somorja	2709	1726	—	—	585	251	—	147	
Eperjes	10139	6531	892	24	1270	197	4	1221	
Bártfa	4884	2944	139	—	687	1	—	1113	
Kis-Szeben	2825	1827	402	—	355	3	—	238	
Kaposvár	9571	7194	1	8	66	505	4	1792	
Kis-Mártón	2845	2737	3	12	41	3	—	49	
Ruszt	1403	812	—	—	574	—	—	17	
Sopron	23222	14776	9	19	7096	151	—	1152	
Nyiregyháza	24102	4934	2540	33	12640	1855	—	2097	
Felső-Bánya	5758	2874	1905	2	15	915	1	41	
Nagybánya	8632	3486	3024	8	110	1588	6	399	
N.-Károly	12523	4632	2945	9	208	2604	—	2112	
Szatmár-Németi	19708	3937	3114	35	107	9623	—	2855	
N.-Szeben	19446	1332	473	2907	13529	776	1	420	
Szász-Sebes	6244	358	228	3608	1910	33	19	65	
Lőcse	6603	4757	155	32	1215	44	—	399	
Késmárk	4475	1949	92	4	1801	84	—	541	
Gölniczbánya	4353	2153	89	2	2065	4	—	48	
Béla	2589	827	36	—	1605	10	—	111	
Gnézda	1295	1191	47	1	5	2	—	49	
Igló	7521	5367	72	7	1575	136	1	356	
Leibitz	3084	1426	117	—	1488	5	—	47	
Ó-Lubló	2188	1885	85	1	24	5	—	188	

Jelenlevő polgári népesség	E b b ö l							
	róm. kath.	görög kath.	görög keleti	ágostai	helvét	unitár.	zsidó	
Podolin	1535	1446	23	—	25	1	—	40
Poprád	1034	513	2	—	531	11	—	77
Szepes-Olaszi	2473	1870	5	—	465	18	—	115
Szepes-Szombat	823	322	4	1	481	1	—	14
Szepes-Váralja	3256	2398	38	—	551	5	—	264
Szilágy-Somlyó	4189	1384	723	1	15	1282	—	782
Zilah	5961	853	355	5	33	4560	9	145
Deés	6191	1264	1413	198	34	2674	33	560
Szamosújvár	5317	1095	1608	150	41	757	29	183
Szék	2759	230	344	82	—	2077	2	20
Karánsebes	4764	1772	36	2611	113	26	3	202
Vinga	4796	4435	3	284	17	26	—	34
Fehértemplom	9845	7063	30	2056	180	51	4	232
Temesvár	33694	22037	598	4873	1043	1021	26	4019
Versecz	22329	13193	149	8045	208	87	1	624
Torda	9434	1363	1288	641	102	4840	1066	117
Felvincz	1609	391	194	2	4	1044	26	6
N.-Beckerek	19529	8620	31	8479	791	307	11	1281
Panc-ova	17127	5788	60	8683	1580	408	10	589
Trencsén	4492	2870	5	—	415	2	—	1110
Székely-Udvarhely	5003	2863	46	24	93	1764	177	29
Ungvár	11373	3715	2706	4	111	697	—	4140
Kőszeg	7301	5237	11	—	1841	18	—	213
Szombathely	10820	8983	—	1	381	87	—	1353
Veszprém	12575	9408	3	8	234	1231	—	1685
Pápa	14654	8526	—	—	984	1594	—	3550
N.-Kamizsa	18398	15132	3	25	174	181	1	2875
Besztercebánya	7159	4222	1	—	2300	65	—	561
Breznóbánya	3733	1367	1	—	2306	1	—	58
Libetbánya	1801	411	—	—	1372	—	—	18
Zólyom	3751	1904	—	—	1470	73	—	304

2. sz. tábla.

Az iparral foglalkozó városi népesség.

Jelenlevő polgári népesség	Férfi és pedig:						Nő	
	önálló vállal- kozó	tiszt és üzlet- vezető	segéd	tanonc	munkás	családi kisegítő		
Kassa	26097	969	31	1749	661	258	4	1456
Gyulafehérvár	7338	351	4	268	133	15	10	128
Abrudbánya	2869	197	—	117	73	8	—	72
Vizakna	3683	121	—	90	8	5	1	4
N.-Enyed	5362	329	1	243	106	24	1	97
Arad	35556	1364	32	1833	836	341	23	623
Zenta	21240	639	—	279	135	52	—	107
Baja	19241	948	5	1185	523	94	7	268
Szabadka	61367	1533	9	966	385	91	1	383
Ujvidék	21325	984	9	939	364	72	6	376
Zombor	24693	840	2	617	328	101	35	218
Pécs	28702	1190	36	1870	699	1426	16	342
Körmöczbánya	8550	214	4	130	93	42	8	43
Léva	6491	460	4	269	164	7	1	52
Ujbánya	4190	219	3	66	51	14	2	31
Békés-Gyula	18046	783	2	612	259	44	6	76
Beregszász	6930	307	4	168	122	17	1	36

	Jelenlevő polgári népesség	Férfi és pedig:						Nő
		önálló vállalkozó	tiszt és fizletvezető	segéd	tanoncz	munkás	családi kiségitő	
Munkács	9644	467	3	35	191	58	7	130
Beszterce	8063	676	3	432	129	81	8	127
N.-Várad	31324	1337	28	1750	724	258	16	536
Miskolcz	24319	1459	9	1142	611	147	3	306
Brassó	29584	1474	24	1867	904	83	2	469
Makó	3063	830	—	476	236	42	4	186
Csikszerecla	1597	65	—	33	15	1	—	11
Szentes	28712	897	2	470	211	45	3	132
Szeged	73675	2249	21	2837	796	492	23	889
H.-M.-Vásárhely	50966	1334	3	850	352	54	8	179
Esztergom	8932	467	4	337	235	23	—	110
Székesfehérvár	25612	1119	4	1152	469	164	14	346
Dobsina	5592	188	1	79	96	81	—	17
Jolsva	2730	336	—	140	66	11	1	20
N.-Röcze	1897	136	—	54	34	19	—	—
Rimaszombat	4844	446	—	272	131	14	1	100
Rosnyó	4737	406	3	293	157	28	—	42
Győr	20981	969	14	1074	553	72	9	379
H.-Böszörmény	19035	371	1	162	61	41	2	78
H.-Dorog	8026	168	—	66	13	2	1	12
H.-Hadház	7414	128	—	36	12	10	—	24
H.-Nánás	13957	301	—	127	34	7	—	69
H.-Szoboszló	13038	230	—	64	26	7	—	10
Debreczen	51122	2054	24	2161	953	275	52	834
Bereczk	3033	93	—	10	20	10	—	6
Kézdivásárhely	5183	469	8	331	245	32	—	52
Sz.-Szt György	5268	328	1	207	170	37	—	64
Eger	20669	813	6	741	379	91	4	152
Gyöngyös	16061	706	1	636	327	117	4	162
Bakabánya	3222	313	—	115	70	22	19	19
Korpona	3408	153	—	59	39	7	1	6
Selmec-s.B.-Bánya	15265	357	9	337	157	56	3	979
Déva	3935	211	—	129	51	27	1	50
Hátszeg	1808	115	—	62	39	7	1	13
Szászváros	5451	374	—	308	136	29	—	68
V.-Hunyad	233	226	1	79	44	4	3	16
Arokszállás	12794	328	—	128	64	35	4	12
Jászberény	21507	699	1	324	149	53	16	66
Kis-Ujszállás	11083	277	—	120	50	42	—	16
Kún-Hegyes	7461	250	—	59	34	1	26	4
Kún-Szt-Márton	11155	314	—	165	56	11	7	10
Karczag	15825	308	1	124	41	8	1	18
Mezőtúr	21213	658	—	257	117	41	12	57
Szolnok	18247	556	4	577	205	193	2	69
Túrkeve	12042	290	—	104	56	22	1	24
Erzsébetváros	2501	107	—	46	21	5	1	26
Kolos	3150	57	—	25	3	1	—	2
Teke	2032	59	1	14	19	—	—	9
Kolosvár	29923	1182	27	1847	598	149	—	1081
Komárom	13108	691	2	840	368	10	1	190
M.-Sziget	10852	582	4	342	179	66	4	87
M.-Vásárhely	12883	965	5	778	323	60	—	214
Szászrégen	5652	618	1	401	188	10	6	84
Ségesvár	8788	484	1	420	175	46	2	161
Medgyes	6489	332	2	256	110	45	2	151
Losoncz	5027	322	10	278	158	66	3	104
Nyitra	8660	380	2	489	190	10	3	168

	Jelenlevő polgári népesség	Férfi és pedig:						Nő
		önálló vállal- kozó	tiszt és üzlet- vezető	segéd	tanonc	munkás	családi kiszegítő	
Érsekújvár	10584	578	1	369	195	15	2	98
Szokolcza	5115	255	1	121	38	9	1	50
Czegléd	24872	780	6	528	185	36	3	141
K.-K.-Félegyháza	23912	675	3	345	126	52	13	156
K.-K.-Halas	15039	323	1	156	64	7	5	54
N.-Kőrös	22769	599	—	405	133	50	3	121
Sz.-Eendre	4229	175	—	119	53	19	—	14
Vác	13199	612	1	609	283	24	7	146
Budapest	360551	7981	434	28861	6458	4733	—	10192
Kecskemét	44887	1115	2	1140	396	45	24	392
Pozsony	48006	1628	44	3006	1032	372	21	1858
Bazin	4184	170	—	110	54	17	3	60
Modor	4729	302	—	126	59	10	—	28
N.-Szombat	10824	456	11	524	225	132	—	184
Szt.-György	2881	82	—	48	10	4	—	13
Somorja	2709	217	1	135	92	8	1	32
Eperjes	10139	488	6	427	282	34	12	189
Bártfa	4884	280	—	135	69	1	1	43
Kis-Szeben	2825	164	—	146	45	—	9	20
Kaposvár	9571	472	3	556	158	60	2	74
Kis-Márton	2845	165	2	134	60	12	1	23
Ruszt	1403	43	2	27	5	3	—	8
Sopron	23222	751	11	1928	521	96	—	393
Nyiregyháza	24102	830	2	545	368	41	8	323
Felső-Bánya	5758	137	—	74	52	13	1	89
Nagybánya	8632	387	—	241	156	18	—	61
N.-Károly	12523	793	—	471	358	37	1	94
Szatmár-Németi	19708	1230	3	716	449	71	5	181
N.-Szeben	19446	1124	6	1270	548	110	5	435
Szász-Sebes	6244	283	1	131	89	31	2	60
Lőcse	6603	322	—	287	146	20	5	75
Késmárk	4475	228	5	260	114	33	5	82
Gölniczbánya	4353	190	—	435	107	26	—	49
Béla	2589	164	7	129	63	31	—	17
Gnézda	1295	110	—	51	21	—	—	4
Igló	7521	258	5	277	125	35	4	52
Leibitz	3084	174	—	119	57	11	3	52
Ó-Lubló	2188	215	—	33	32	4	9	12
Podolin	1535	90	1	95	17	8	—	1
Poprád	1034	55	—	39	29	2	—	10
Szepes-Olaszi	2473	118	—	137	45	5	—	9
Szepes-Szombat	823	58	—	31	23	2	—	16
Szepes-Váralja	3256	278	—	223	90	8	3	20
Szilágy-Somlyó	4189	244	—	121	74	14	1	42
Zilah	5961	480	1	196	139	23	1	68
Deés	6191	473	3	178	114	21	—	39
Szamosújvár	5317	282	1	207	99	19	—	51
Szék	2759	23	—	8	1	—	—	6
Karánsebes	4764	250	1	163	104	10	—	35
Vinga	4796	152	—	25	45	3	—	13
Fehértemplom	9845	576	—	447	211	13	—	125
Temesvár	33694	1524	32	2100	779	187	3	747
Versecz	22329	1086	1	611	363	33	15	191
Torda	9434	679	2	454	174	14	1	174
Felvincz	1609	31	—	7	7	2	—	1
N.-Becserek	19529	757	2	806	338	29	2	276
Pancsova	17127	850	5	923	403	89	8	316

	Jelenlevő polgári népesség	Férfi és pedig :						Nő
		önálló vállalkozó	tiszt és üzletvezető	segéd	tanonc	munkás	családi kiségitő	
Trencsén	4402	200	1	182	91	5	—	47
Székely-Udvarhely	5003	524	3	284	159	19	1	132
Ungvár	11373	705	5	384	299	33	7	192
Kőszeg	7301	397	—	490	220	26	—	40
Szombathely	10820	495	8	697	324	22	2	194
Veszprém	12575	695	5	737	301	31	—	192
Pápa	14654	691	6	794	309	38	1	269
N.-Kanizsa	18398	646	4	698	275	36	14	208
Besztercebánya	7159	412	14	399	289	37	1	95
Breznóbánya	3733	245	3	116	65	93	5	8
Libetbánya	1801	144	—	41	54	19	—	1
Zólyom	3751	194	4	193	88	81	—	15

3. sz. tábla.

A kereskedelemmel foglalkozó városi népesség.

	Jelenlevő polgári népesség	Férfi és pedig :						Nő
		önálló vállalkozó	tiszt és üzletvezető	segéd	tanonc	munkás	családi kiségitő	
Kassa	26097	410	150	203	82	163	3	231
Gyulafehérvár	7338	136	19	58	24	40	2	46
Abrudbánya	2869	40	2	17	13	—	—	41
Vizakna	3683	6	2	—	—	3	—	6
N.-Enyed	5362	60	6	24	13	22	—	56
Arad	35556	701	129	392	166	154	1	240
Zenta	21200	180	13	47	34	16	—	33
Baja	19241	464	63	149	82	54	16	80
Szabadka	61367	459	31	139	58	87	16	181
Ujvidék	21325	419	59	166	95	41	1	232
Zombor	24693	216	19	113	45	27	—	71
Pécs	28702	395	83	204	107	93	8	61
Körmöcbánya	8550	72	9	15	8	60	9	15
Léva	6491	116	5	42	42	2	1	19
Ujbánya	4190	26	1	3	1	—	—	6
Békés-Gyula	18046	118	11	33	27	14	1	28
Beregszász	6930	120	8	33	15	13	1	12
Munkács	9644	244	20	60	14	20	6	39
Beszterce	8063	110	11	37	21	12	5	24
N.-Várad	31324	856	103	309	151	149	19	274
Miskolc	24319	506	81	227	98	164	24	123
Brassó	29584	598	104	175	86	140	—	149
Makó	30063	277	13	70	43	18	2	56
Csikszere	1597	23	2	4	7	2	—	5
Szentes	28712	211	10	50	25	25	10	44
Szeged	73675	901	84	523	95	458	7	424
H.-M.-Vásárhely	50966	348	26	103	37	25	10	65
Esztergom	8932	134	4	48	38	6	2	42
Székesfehérvár	25612	384	60	234	112	122	11	92
Dobsina	5592	52	5	12	1	5	—	24
Jolsva	2730	30	4	6	11	—	—	7
N.-Röcse	1897	11	1	2	—	7	—	3
Rimaszombat	4844	43	8	20	23	14	—	32
Rosnyó	4737	44	9	31	16	19	—	14
Győr	20981	451	83	193	90	168	10	157

	Jelenlevő polgári népesség	Férfi és pedig:						Nő
		önálló vállal- kozó	tiszt és üzlet- vezető	segéd	tanonc	munkás	családi kisegítő	
H.-Böszörmény	19035	85	1	20	16	1	3	14
H.-Dorog	8026	44	1	5	2	—	3	6
H.-Hadház	7414	41	3	4	6	8	3	3
H.-Nánás	13957	106	3	8	5	1	—	9
H.-Szoboszló	13038	82	2	17	9	13	—	5
Debreczen	51122	712	140	372	149	214	20	264
Bereczk	3033	65	1	3	—	14	—	5
Kézdivásárhely	5183	64	5	29	6	2	1	17
Sz.-Szt-György	5268	54	7	24	10	—	—	18
Eger	20669	190	20	71	45	16	4	105
Gyöngyös	16061	250	12	53	21	13	5	51
Bakabánya	3222	19	—	—	—	1	2	—
Korpona	34 8	8	2	3	2	1	—	2
Selmec-s B.-Bánya	15265	73	9	58	25	28	—	19
Déva	3935	48	6	24	16	14	1	16
Hátság	1808	27	2	11	11	—	1	6
Szászváros	5451	61	11	26	14	7	1	8
V.-Hunyad	2303	26	1	8	6	1	—	3
Arokszállás	12794	42	2	12	5	3	3	5
Jászberény	21507	127	6	33	16	19	8	35
Kis-Ujszállás	11083	56	5	28	5	18	4	10
Kún-Hegyes	7461	26	1	3	7	1	5	3
Kún-Szt-Márton	11155	65	2	19	14	7	1	2
Karcsag	15825	102	10	33	9	21	1	7
Mezőtúr	21213	137	13	34	10	35	3	24
Szolnok	18247	129	62	87	32	136	2	57
Túrkeve	12042	68	4	17	8	5	—	6
Erzsébetváros	2500	35	1	15	2	—	—	9
Kolos	3150	7	3	4	1	26	—	—
Teke	2032	13	—	6	4	—	—	—
Kolosvár	29923	331	187	279	72	214	—	328
Komárom	13108	271	28	88	58	11	—	77
M.-Sziget	10852	273	23	116	30	78	1	35
M.-Vásárhely	12883	254	32	60	21	39	17	127
Szászrégen	5652	92	5	28	30	3	—	18
Segesvár	8788	54	8	47	20	8	2	12
Medgyes	6489	101	8	38	23	24	1	27
Losoncz	5 27	105	21	50	16	16	8	32
Nyitra	8660	188	34	71	51	28	10	93
Érsekújvár	10584	207	29	94	27	123	8	28
Szakolcza	5115	44	1	2	2	2	—	43
Czepléd	24872	164	33	68	36	110	4	50
K.-K.-Félegyháza	23912	153	11	63	26	40	12	61
K.-K.-Hallas	15039	84	1	8	6	3	5	18
N.-Körös	22769	110	8	30	16	32	1	41
Sz.-Endre	4229	41	3	3	—	—	2	4
Vác	13199	255	17	72	19	33	10	62
Budapest	360551	6276	3324	4573	1701	4262	—	2005
Kecskemét	44887	354	25	138	62	52	22	189
Pozsony	48006	824	215	451	197	387	14	485
Bazin	4184	72	8	18	6	10	5	31
Modor	4729	34	1	12	3	1	2	17
N.-Szombat	10824	180	35	65	44	45	—	44
Szt-György	2881	46	4	4	—	—	1	10
Somorja	2709	37	4	5	2	1	—	8
Eperjes	10139	140	22	72	33	25	6	108
Bártfa	4884	58	4	10	6	4	3	6

	Jelenlevő polgári népesség	Férfi és pedig :						Nő
		önálló vállalkozó	tiszt és üzletvezető	segéd	tanonez	munkás	családi kisegítő	
Kis-Szeben	2825	19	4	1	—	7	3	5
Kaposvár	9571	169	19	67	28	34	4	29
Kis-Márton	2845	25	1	4	10	2	—	4
Ruszt	1403	8	1	1	1	—	—	1
Sopron	23222	359	85	163	63	98	4	102
Nyiregyháza	24102	321	36	85	44	71	10	55
Felső-Bánya	5758	29	—	8	1	8	3	11
Nagybánya	8632	85	5	26	19	14	1	33
N.-Károly	12523	184	21	46	53	20	1	39
Szatmár-Németi	19708	263	29	107	68	47	1	61
N.-Szeben	19446	190	56	148	74	52	1	98
Szász-Sebes	6244	33	4	24	11	1	—	9
Lőcse	6603	47	5	23	12	4	—	15
Késmárk	4475	57	9	22	13	3	1	14
Gölniczbánya	4353	30	—	5	17	—	—	19
Béla	2589	10	1	2	3	3	—	4
Gnézda	1295	7	1	1	—	—	—	—
Igló	7521	64	24	55	15	90	2	17
Leibitz	3: 84	10	—	1	—	1	—	1
O-Lubló	2188	22	3	5	5	2	1	18
Podolin	1535	7	1	—	1	—	—	1
Poprád	1034	20	6	11	6	10	2	1
Szepes-Olaszi	2473	19	5	3	5	8	—	2
Szepes-Szombat	823	4	4	—	2	1	—	4
Szepes-Váralja	3256	35	2	10	8	—	1	17
Szilágy-Somlyó	4189	68	1	10	12	4	—	7
Zilah	5961	34	7	25	9	2	—	7
Deés	6191	79	10	37	15	10	—	9
Szamosújvár	5317	128	3	33	13	11	2	20
Szék	2759	5	1	—	—	—	—	—
Karánsebes	4764	48	13	33	12	27	—	10
Vinga	4796	20	2	2	2	8	1	11
Fehértemplom	9845	142	7	70	38	26	—	29
Temesvár	33694	702	208	383	157	268	14	262
Versecz	22329	356	24	106	57	48	4	65
Torda	9434	90	3	35	4	24	—	70
Felvincz	1609	3	1	3	1	7	—	5
N.-Becserek	19529	276	43	142	59	53	5	75
Pancsova	17127	346	37	151	85	74	4	76
Trencsén	4402	100	9	27	5	9	2	27
Székely-Udvarhely	5003	40	3	27	16	1	—	28
Ungvár	11373	272	20	55	43	16	9	68
Kőszeg	7301	101	9	39	28	10	1	18
Szombathely	10820	210	53	108	50	121	9	46
Veszprém	12575	212	18	67	33	10	4	60
Pápa	14654	299	16	87	49	34	21	95
N.-Kamizsa	18398	356	102	193	41	221	6	35
Besztercebánya	7159	93	27	54	20	21	—	20
Brezsnóbánya	3733	19	3	8	6	—	—	8
Libetbánya	1801	7	1	3	1	—	—	—
Zólyom	3751	35	25	74	10	130	—	6

hivatva van, hogy a közélet minden ágazatában kalauzul szolgáljon, a mennyiben tényleg a közélet minden nyilvánulását figyelemmel kísérvén, a mezőgazdának és bányásznak, a kereskedőnek és iparosnak, a hivatalnoknak, a bírónak, a törvényhozónak, a tanügygyel foglalkozónak, az orvosnak és ügyvédnek, a hírlapírónak, a katonának kellő tájékozást törekszik nyújtani.

Az Évkönyv az ország viszonyainak hű képét a legújabb hivatalos és hiteles adatok alapján adja és visszapillantó adatok által a jelennek a múlttal való összehasonlítását, a közügyeknek és a közgazdaságnak évről-évre mutatkozó fejlődésének felismerését lehetővé teszi. A közönség támogatása lehetséges fogja tenni, hogy a kitűzött feladatoknak évről-évre teljesebben megfeleljen.

TARTALOM.

A terület. — A népesség. — Népesedési mozgalom. — A kivándorlás. — A mezőgazdasággal foglalkozó népesség. — A termés. — Az aratás időpontja különböző államokban. — A szüret. — A phylloxera vastatrix. — A hasznos háziállatok 1880-ban. — A selyemtenyésztés. — A baromfitenyésztés a külforgalomban. — Állattenyésztésügy 1881-ben. — A gazdasági szakoktatás. — Gazdasági egyesületek. — A földbirtok. — A fekvő birtok forgalma és megterhelhetése. — Gabonaárak és gabona-kereskedelem. — A budapesti marhavásár. — A sertéskereskedelem. — A mezei és egyéb gazdasági munkáktól fizetett napszámdíjak. — Termények és élelmi cikkek ára. — Az elemi csapások és a mezőgazdaság. — Az iparral foglalkozó népesség. — Szabadalmak és védjegyek. — A hazai ipar számára nyújtott állami kedvezmények. — Bánya- és kohó-ipar. — A szesz-, sör- és répaczukorgyártás. — A malom-ipar. — Az ipari oktatás. — A kereskedelemmel és forgalommal foglalkozó népesség. — A külkereskedelem. — Az osztrák-magyar bank. — A magyar hitelintézetek. — Adalék takarékpénztáraink történetéhez. — A budapesti pénzintézetek. — A hazai első takarékpénztár 1810—1881-ig. — Az uszora. — Pénzverés. — Államjegyek. — Az agio. — A pénzpiacz. — Értékpapírok. — Vasutak. — Posta és távirda. — Budapest főváros közsokráttárai. — A folyamhajtás. — Tengeri hajózás. — Fiume. — Dunagőzhajózási társulat és osztrák-magyar Lloyd. — A tüzkarok. — Az első magyar általános biztosító társaság. — A budapesti kir. zálogházak. — Az 1883. évi állami költségvetés. — Az államvagyon. — Az államadósság. — A magyar kamatozó kincstári jegyek. — Közigazgatási költségek az ötvenes években. — A megyék háztartása. — Budapest főváros költségvetése. — Szabad királyi városaink pénzügye. — Tanügy. — Igazságszolgáltatás. — Az országgyűlési képviselőválasztók. — A hírlapok. — A hadsereg. — Nemzetközi statisztikai összehasonlítások. (Mezőgazdaság és erdőmívelés. Lótenyésztés. Szarvasmarha- és juhtenyésztés. Gyapju-termelés. Állat- és húskereskedelem. Bányászat. Külkereskedelem. Vasutak. Posta és Távirda. Gőzhajók. Pénzforgalom. Papírpénz és bankjegy. Hadsereg. Pénzügy.) — A gazdasági törvényhozás hazánkban és a külföldön. — A nemzetgazdasági és statisztikai irodalom hazánkban és a külföldön. — Nekrológ. — A m. tud. akadémia nemzetgazdasági és statisztikai bizottságának ülései 1882-ben. — Függelék: Az «A'ria».

II.

ÉRTEKEZÉSEK

A NEMZETGAZDASÁGTAN ÉS STATISZTIKA KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A NEMZETGAZD. S STATISZTIKAI ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGNAK RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

FÖLDES BÉLA

A BIZ. JEGYZŐJE.

ELSŐ KÖTET.

1882/1883.

TARTALOM :

I. **Adalékok** a papirpénz történetéhez és statisztikájához. Irta *Földes Béla*. —
II. **Bányászatunk jelen állapota** s teendőink annak sikeresb kifejtésére.
Dr. Konek Sándor, m. tudományos akadémiai rendes tagtól. — III. **Népünk**
hivatása és foglalkozása az 1880-ban végrehajtott számlálás szerint. Irta
Dr. Jekelfalussy József. — IV. **Az adóáthárítás elmélete**. Irta *Tisza István*. —
V. **Hazánk bűnügyi statisztikája 1873–1880**. Különös tekintettel a
büntett miatt elítéltek személyi és társadalmi viszonyaira. Irta *Dr. Jekelfalussy*
József. — VI. **A munkásbiztosítás kérdése**. Irta *Ecseri Lajos*. —
VII. **Minimum és homestead**. Irta *Láng Lajos*. — VIII. **Az államgazda-**
ság eszméje és a socialistikus financia kezdetei. Irta *Kautz Gyula*. —
IX. **Az első magyar vasút története**. Irta *Fenyvessy A.* — X. **A községi**
pénzügy főbb eredményei hazánkban. Az 1881. évi jóváhagyott költség-
vetések alapján. Irta *Dr. Jekelfalussy József*.

A második kötetből megjelent :

I. **Minimum és Majorátus**. Irta *Láng Lajos*. Ára 30 kr.
II. **Tengerészetünk és Fiume jövője**. Irta *Keleti*
Károly. Ára 20 kr.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.